

BOZDOĞAN'IN EKONOMİK COĞRAFYASI
(*Economic Geography of Bozdogan*)

Prof. Dr. Ramazan ÖZEY*

ÖZET

Daha önceleri ekonomide hayvancılık ağır basan Bozdoğan, günümüzde tarım ağırlıklı ekonomiye sahiptir. Bunun başlıca sebebi, iklimin ve sulama şartlarının uygun oluşudur. İlçe ekonomisinde, tarımın yanı sıra tarıma dayalı sanayi ve daha çok tarım ürünlerinin alım satımına dayanan ticari faaliyetler vardır. Akçay Nehri'nin suladığı verimli Bozdoğan Ovası, tümüyle tarıma ayrılmıştır. Tarım faaliyetleri, günümüzde daha çok entansif olarak gerçekleşmektedir. Başlıca tarım ürünleri, pamuk, biber, tütün, soğan, incir, zeytin ve tahıl türleri oluşturmaktadır.

Maden açısından zengin olmayan yörede, küçük çapta civa, zımpara, talk ocağı, alçıtaşı ocağı, maden kömürü ve mermer taş ocakları bulunmaktadır. Ancak bunların bazıları işletilmemekte, bazılarını da mevsimsel ve kısıtlı olarak işletilmektedir.

İlçe merkezinin 29 km. doğusunda, Büyük Menderes Nehri'nin Akçay kolunun dar ve derin bir boğaz içinde aktığı alanda kurulan Kemer Barajı, elektrik üretiminde, sulamada ve taşkınlardan korunmada önemli paya sahiptir.

Mevcut nüfusun tarım ve hayvancılıkla uğraşması, sanayi, ticaret ve ulaşımın zayıf olmasına yol açmıştır. Öte yandan, başta iklim olmak üzere, sanayinin gelişmesi için uygun coğrafi şartlar bulunmaktadır.

Kısaca yörede temel ekonomik faaliyeti, yeryüzü şekilleri, iklimi ve toprak özelliğine uygun olarak gelişim gösteren tarım oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *tarım, tahıl, sanayi bitkileri, hayvancılık, Kemer Barajı, turizm, ulaşım, ticaret.*

ABSTRACT

Today, agriculture takes a larger scale of portion in economical activities, whereas previously stockbreeding was dominant in Bozdoğan. The significant cause of this is suitable climate and irrigation conditions. There are also industrial activities which are related with agriculture and beside this, the commercial activities of agriculture. The productive Bozdogan meadow is irrigated by the Akçay River and completely assigned for agriculture.

---

* Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, Göztepe kampüsü, Kadıköy-İstanbul.

RAMAZAN ÖZEY

Nowadays, agricultural activities are verified by modern techniques. The principal agricultural products are cotton, pepper, tobacco, onions, figs, olives and cereal sorts.

The region doesn't have enough mine but there is a little amount of quicksilver, emery, talk, gypsum stone, coal and marble. Some of these mines are operated but some of them are limited and operated seasonally.

Kemer Dam is built 29 km. east of the district center where the Akcay branch of Büyük Menderes river flows in an area with a narrow and deep pass and it has a big role in producing electricity, irrigation and the protection of overflowing.

Because of the population employed in agriculture and stockbreeding, industry, trade and communication became weak. On the other hand, there are suitable geographical conditions like climate which is at the top of developing industrial activities.

Briefly, agriculture is the main developed economical activity, because of suitable land face shapes, climate and soil conditions.

Key Words: *agriculture, cereal, industrial plants, stockbreeding, Kemer Dam, tourism, communication, trade*

TARIM HAYATININ GENEL GÖRÜNÜŞÜ

Bozdoğan'da tarım çok eski bir geçmişe dayanmaktadır. Daha önceleri tarım-hayvancılık faaliyetlerinde hayvancılık önemli iken, son yıllarda tarım daha çok önem kazanmıştır. Bunun başlıca sebebi, iklimin ve sulama şartlarının uygun oluşudur. Toprak besleme kuvveti çeşitli gübrelerle desteklenerek çok yönlü tarımın yapılması sağlanmıştır. Ayrıca dağlardaki delicelerin aşılaraq zeytin yetiştirilmesi hayvancılık faaliyetlerini geriletmiştir. Çünkü hayvanlar zeytin aşılarının baş düşmanıdır. Dağların her tarafı zeytin aşısı olduğundan hayvan otlatılacak meraların bulunmayışı ve kısıtlı oluşu, hayvancılık faaliyetlerinin gerilemesine sebep olmuştur. Hayvancılığı bırakan halk tarıma yönelmektedir.

Bugün ziraatın geliştiği Bozdoğan ovasında tarım tamamen makineleşmiştir. Ekim ve hasat makineyle yapılmakta, hatta bahçeler dahi küçük bahçe traktörleri ile sürülmektedir. Bunun yanı sıra arazinin parçalı olduğu alanlarda tarım tamamen ilkel usullerle yapılmaktadır. Çünkü tarlaların büyüklüğü 3 dekarı bulmamaktadır. Böylece makinenin girmesine engel olmaktadır. Böyle yerlerde ekim karasabanla veya pulluk

BOZDOĞAN'IN EKONOMİK COĞRAFYASI

ile yapılmakta, hasat ise el ile yapılmaktadır. Gübreleme Bozdoğan'ın her tarafında yapılmaktadır. Halk gübrelemenin faydalı olduğunu anladığından gübrelemeyi ihmal etmemektedir. Fakat devamlı gübre sıkıntısı çekilmektedir.

Kemer barajı kış aylarında doldurulup yaz aylarında devamlı su salınması sonucunda Akçay, Bozdoğan ovasını tamamen sulamaktadır. Ayrıca yeni sulama projesi gerçekleştiğinde sulanmayan arazi kalmayacağı ümit edilmektedir. Yalnız bunun yanı sıra yamaç ve dağ köylerinin su sorunu çözümlenememiştir. Bütün köylerde su yetersizliği görülmekte ve bu durum tarımı tehdit etmektedir. Hatta bazı köylerde sulu tarım yapılamamakta, bazılarında ise nöbetleşe ekim veya fazla su istemeyen tütün, soğan tarımı yapılmaktadır. Meyvecilik olarak zeytin, incir, elma, armut, kayısı, şeftali, turunçgiller, tarla bitkileri olarak pamuk, yer fıstığı, susam, mısır, tahıl, dağ köylerinde tütün, soğan, sebze bitkileri olarak biber (toz biber imal etmek için), domates, kabak, patlıcan, fasulye, bakla gibi çeşitli ürünler yetiştirilmektedir. Çiftçi aile sayısı % 80'i bulur. Hayvancılık olarak besi sığırcılığı, süt sığırcılığı olaraktan henüz gelişme safhasında bulunmaktadır. Bölge tarım ürünlerine olan ihtiyacını (pirinç, kuru fasulye, mercimek, nohut vs hariç) kendisi karşılamaktadır (Fotoğraf-1).

Fotoğraf 1. Bozdoğan Akçay Ovasının Genel Görünüşü

RAMAZAN ÖZEY

Bozdoğan'da, ekonomik hayat geniş ölçüde tarıma dayalıdır. İlçe ekonomisinde tarımın yanı sıra tarıma dayalı sanayi ve daha çok tarım ürünlerinin alım satımlarına dayanan bir ticaret kesimi vardır. Akçay Nehrinin suladığı verimli Bozdoğan Ovası tümüyle tarıma ayrılmıştır. Akçay ve Büyük Menderes köprülerinin yapımı ile tarım zamana bağlı olarak gelişmiş, ürünler çeşitlenmiş, üretim artmış, ekilebilir ve sulanabilir topraklar çoğalmış ve tarımda modern araç ve gereçlerle üretim yapılması yaygınlaşmıştır.

Bozdoğan'da sebze olarak domates, biber patates patlıcan fasulye gibi ürünleri yetişir. İlçede biberin özel bir yeri vardır. Genel olarak kurutmalığa yönelik kırmızı toz biber üretimi yapılmaktadır.

Bozdoğan elverişli iklimi ve verimli toprakları sayesinde meyvesi bol bir ilçedir. İncir zeytin kestane elma ceviz şeftali turunçgiller ayva ve nar gibi meyveler yetiştirilmekle birlikte son yıllarda yüksek sistem bağcılık hızla gelişme göstermektedir. Kardinal üzümü olarak adlandırılan bu üzüm türü iri taneli dolgun siyah çekirdekli tatlı-sulu bir üzümdür. Bu üzüm türü çok erken yetişir. Üretilen bu üzümün tamamı taze olarak yurt dışına ihraç edilmektedir.

Tarım Topraklarının Faydalanma Yönünden Bölünüşü

Bozdoğan'da 1978 yılı verilerine göre, toplam 700 bin dekar alanın, % 37,7'sini (263638 dekar) ekili ve dikili alanlar, % 3,8'ini ekilebilecek topraklar, % 7,7'sini çayır ve meralar, % 29,2'sini ormanlar, % 3,7'sini ürün getirmeyen topraklar ve % 17,9'unu ise dağlık ve taşlık topraklar oluşturmaktadır (Tablo-1).

1978 YILI			2004 YILI		
	Alanı	%Sİ		Alanı	%Sİ
Ekili ve dikili alanlar	263638	37,7	Tarım Arazisi	30849	38,5
Ekilebilecek Topraklar	27129	3,8	Çayır ve Meralar	370	0,5
Çayır ve Meralar	53945	7,7	Ormanlar	39671	48,3
Ormanlar	204746	29,2	Tarım Yapılmayan Arazi	9012	10,9
Ürün getirmeyen toprak	25760	3,7	Göl ve bataklık	2222	2,7
Dağlık, taşlık topraklar	125881	17,9	Toplam	82124	100,0
Toplam	700000	100,0			

Kaynak: Ziraat Mühendisliği raporlarından 1978 ve 2004.

BOZDOĞAN'IN EKONOMİK COĞRAFYASI

Bozdoğan'da 2004 yılı verilerine göre, toplam arazi alanı toplamı 82124 hektar olarak hesaplanmıştır. Toplam alanın, % 38,5'sini (30849 hektar ya da 308490 dekar) tarım arazisi, % 0,5'ini çayır ve meralar, % 48,3'ünü ormanlar, % 10,9'unu tarım yapılmayan topraklar ve % 2,7'sini ise göl ve bataklık alanlar oluşturmaktadır.

1978 yılı verileri ile 2004 yılı verileri karşılaştırıldığında oldukça farklı değerler elde edilmiştir. Bunun sebebi, başta tapu çalışmaları ile ilgilidir. Çünkü uzun yıllar devam eden tapulama çalışmaları tamamlanmış olup, gerçek değerler ortaya çıkmıştır. Ancak Orman alanlarının çok olması, köylerde çoğu arazilerin, bağ ve bahçelerin orman arazisi içinde bırakılmasından kaynaklanmıştır. Nitekim bu konuda tapu işlemleri ile ilgili olarak sorunu olmayan köy yok gibidir. Orman arazisine bırakılan tarım alanlarında, kiralama yolu ile tarımsal faaliyetler sürdürülmektedir.

Ekili ve dikili toprakların (263638 dekar), % 39'u (102666 dekar) tahıl, % 21'i (55124 dekar) sanayi bitkileri, % 8'i (21711 dekar) sebze, % 3'ü (7552 dekar) yem bitkileri ve % 29'u (76585 dekar) meyve tarımına ayrılmıştır. Ekili dikili alanlar, içersinde en önemli yeri tahıllar almaktadır. Tahıl tarımını, meyve ve sanayi bitkileri tarımı izlemektedir. Tahıl tarımında arpa, sanayi bitkileri tarımında pamuk, sebze tarımında biber, yem bitkileri tarımında fiğ, meyvecilik alanında zeytin ve incir almaktadır. Zaten bu bitkiler, Bozdoğan tarımını karakterize etmektedir.

Bozdoğan'da ormanlar, toplam alanın % 29'unu kaplamaktadır. Dolayısıyla Bozdoğan, orman yönünden zengindir. Çayır ve meraların %7,7'lik az bir orana sahip olması, hayvancılığın pek gelişmemiş olduğunu göstermektedir. Ürün getirmeyen topraklar ve dağlık, taşlık topraklar önemsenmeyecek kadar az değildir (%21,6). Bu durum, Bozdoğan arazisinin engebeli ve parçalı olduğunu ve aşınmanın fazla olduğunu gösterir.

Arazi Mülkiyeti

Bozdoğan'da, çiftçi aile sayısı çok yüksektir. Türkiye genelinde olduğu gibi, Bozdoğan'da da, arazi babadan çocuğa miras yoluyla geçmektedir. Dolayısıyla her nesil değişiminde toprak 4,5 parçaya ayrılmaktadır. Toprak her geçen nesilde parçalanmakta, arazi alanı yerinde dururken, parsel adedi hızla artmaktadır. Bu nedenle, verim

RAMAZAN ÖZEY

kendiliğinden düşmekte, mevcut araziler nüfusu besleyemeyecek duruma gelmektedir.

Kırsal nüfusu teşkil eden çiftçi ailelerin durumu ve ellerinde bulunan arazi mülkiyeti hakkında kesin bilgi bulunmamakla birlikte, yapılan anketler sonucunda, toplam nüfusun % 90'ı tarımla, % 7'si ticaret ve çeşitli sahalarda, % 3'ü ise araziye sahip olmayan işsiz nüfusu oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu işsiz nüfusu oluşturan halk, geçimini ancak gündelik diye tabir edilen amelelikten sağlamaktadır.

Bozdoğan'da tarımla uğraşan nüfusun % 65'inin elinde 1-10 dekar, % 25'inin elinde 10-50 dekar, % 10'unun elinde 50 dekardan fazla arazi bulunmaktadır. Ova tabanında parsel büyüklüğü 20 dekarı aşarken, arazinin parçalı olduğu dağ ve yamaç alanlarda 3 dekarı ancak bulmaktadır. Bozdoğan'da vakıf arazileri yok denecek kadar azdır (Tablo-2).

Topraksız aileler, diğer toprağı olanlarla ortakçılık veya icar usulü ekim yapmakta, çoğunluğu ise geçimini gurbetçilik denilen kısa süreli göçler yaparak sağlamaktadır.

Sıra No	Köy ve Mahalle Adı	Parsel Sayısı	Toplam Yüzölçümü (Dekar)	Parsel Büyüklüğü (Dekar)
1	Akseki	2008	6523	3,2
2	Akyaka	500	3711	7,4
3	Alamut	1939	19375	9,9
4	Alhisar	707	6641	9,4
5	Altıntaş	2079	14002	6,7
6	Amasya	1420	8023	5,6
7	Asma	1321	17750	13,4
8	Başalan	1281	9260	7,2
9	Çamlidere	1343	6224	4,6
10	Dömen	788	4500	5,7
11	Dutagaç	870	2254	2,6
12	Güney	828	8870	10,7
13	Güvenir	1020	5581	5,5
14	Haydere	1854	8909	4,8
15	Hışımlar	617	3546	5,7
16	Kakkalan	1100	3276	3,0
17	Kamışlar	1387	5831	4,2
18	Karaahmetler	665	5451	8,2
19	Kavaklı	2528	13526	5,3
20	Kazandere	980	4487	4,6

BOZDOĞAN'IN EKONOMİK COĞRAFYASI

21	Kemer	782	4437	5,7
22	Kılavuzlar	1921	12920	6,7
23	Kızılca	887	4585	5,2
24	Konaklı	498	1898	3,8
25	Koyuncular	1835	14432	7,9
26	Körteke	2094	8211	3,9
27	Olukbaşı	912	10424	11,4
28	Osmaniye	632	8197	12,9
29	Örentaht	1132	5927	5,2
30	Örmepinar	1018	6130	6,0
31	Örtülü	936	5964	6,3
32	Pınarlı	1927	11784	6,1
33	Seki	354	2377	6,7
34	Sırma	831	3968	4,8
35	Tütüncüler	324	2626	8,1
36	Yakaköy	1269	6180	4,9
37	Yazıkent (Belde)	3367	31129	9,2
38	Yenice	1528	6457	4,2
39	Yeniköy	533	4136	7,8
40	Yeşilçam	546	4746	8,7
41	Ziyaretli	2163	10287	4,8
42	Kızıltepe	1572	13500	8,5
	Köyler Toplam	52323	338055	6,5
Bozdoğan	Mahalle Adı			
1	Akçay	1200	5862	4,8
2	Cumhuriyet	627	1040	1,6
3	Çarşı	783	411	0,5
4	Eymir	9068	3616	0,4
5	Hisar	538	686	1,3
6	Hıdırbaba	460	764	1,6
7	Madran	658	4327	6,5
8	Yenice	396	657	1,6
9.	Yenimahalle	1024	4997	4,8
	Toplam	14754	22360	1,5
	GENEL TOPLAM	67077	360415	5,0

Kaynak: Bozdoğan Kadastro Müdürlüğü Kayıtları 2005'den derlenmiş ve hesaplanmıştır.

2005 yılı itibariyle Bozdoğan Merkez ve 42 köyünde tapu kadastro çalışmaları tamamlanmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda, Bozdoğan merkezinde 14754 parsel ve 22360 dekar arazi, köylerde ise 52323 parsel ve 338055 dekar arazinin olduğu tespit edilmiştir. Parsel büyüklükleri ise Bozdoğan merkezde 1,5 dekar, köylerde 6,5 dekar olarak hesaplanmıştır. Bozdoğana merkezde en küçük parseller Çarşı ve Eymir mahallerinde bulunmaktadır. Parsel büyüklükleri, köylere göre de değişmektedir. Arazisi az taraça ve yamaç köylerinde parsel büyüklükleri az iken, plato düzlüklerinde kurulu köylerde parsel büyüklükleri fazla olmuştur. 2007 yılı başlarında, Güneyyaka ve Örencik köylerinin

RAMAZAN ÖZEY

tapulama işlemleri yapılarak, Bozdoğan ilçesinde tapu kadastro çalışmaları tamamlanmıştır.

Tarımın Tarihsel Gelişimi

1913 Yılı Tarım Sayımı sonuçlarına göre; Bozdoğan kazasında, 5200 ton tahıl, 1250 ton buğday, 2450 ton arpa, 750 ton darı, 38 ton baklagiller, 19 ton bakla ve 3900 ton pamuk üretimi yapılmıştır.

1949 yılında İller Bankası Tarafından yayınlanan Belediyeler Yıllığına göre; Bozdoğan kasabasında, ortalama 700 ton pamuk, 100 ton susam, 250 ton fıstık, 2000 ton mısır, 500 ton buğday, 2500 ton incir, 3000 ton zeytin, 100 ton ceviz, 25 ton badem, 50 ton kestane, 15 ton armut istihsal edilmiştir.

Başlıca Tarım Ürünleri

Bozdoğan'da çok yönlü tarım yapıldığından tarım ürünlerinin sayısı oldukça fazladır. Başlıca tarım ürünlerini beş bölümde incelemek mümkündür.

Tahıl Tarımı

Bozdoğan yöresinde pamuk tarımının gelişmesinden sonra tahıl tarımı devamlı olarak gerilemektedir. Yörenin dağlık kesimlerinde ve sınırlı olarak yamaç alanlarda yapılmakta olan tarım tarımı ürünlerinden baş sırayı arpa almaktadır.

Bugün için (2004), ekime elverişli alanların %30.37 gibi büyük bir bölümünde tahıl üretimi yapılmaktadır. Yetiştirilen tahıl ürünleri arsında arpa, buğday, mısır başta gelmektedir (Tablo3).

Tarımsal Ürün		1974	1978	1987	2004
BUĞDAY	Ekim Alanı (Dekar)	12000	27822	21000	21000
	Üretim (Ton)	1550	5200	5250	5250
ARPA	Ekim Alanı (Dekar)	38000	44880	29000	29000
	Üretim (Ton)	4100	5560	4600	4600
PAMUK	Ekim Alanı (Dekar)	33000	40000	26200	20000
	Üretim (Ton)	5000	8950	6000	6000

Kaynak: Ziraat Mühendisliği İcraat Raporlarından.

Buğday: Ekim ve hasat mevsimi aynen arpa gibidir. Ancak buğday ekimi ovada yapıldığından ekim ve hasat makineleşmiştir.

BOZDOĞAN'IN EKONOMİK COĞRAFYASI

Nöbetleşe ekim yapılan tarlalarda pamuktan sonra ekilir. Gübreleme yapılmaktadır. Daha ziyade halkın tabiriyle sarı buğday (yerli buğday), ziraat buğdayı (Meksika buğdayı v.s) ekilir. Üretilen buğday, Bozdoğan'ın besin ihtiyacını karşılamadığından çok miktarda buğday unu alınır.

Bugün için (2004), ilçede 21.000 dekar alanda buğday tarımı yapılmaktadır. Dekar başına verim yaklaşık 250 kg. dır. Buna göre toplam yıllık üretim 5250 ton civarındadır.

Arpa: Bozdoğan'da Arpa ekimi, dağlık kesimlerde yapılmaktadır. Arpa ekimi sonbaharda yapılmakta, hasat mayıs-haziran aylarındadır. Ortalama bir dekardan 1100–1200 kilogram arpa elde edilmektedir. Arpa genellikle hayvan yemi olarak kullanılır. Bozdoğan için pek önemli ihraç maddesi sayılmaz. 1977 yılında 43500 dekar ekim yapılmış 5220 ton arpa üretilmiştir. 1978 yılında ise ekim alanı ve üretimi biraz daha artmıştır(44880 dekar ekim, 5560 ton üretim). Ekim ve hasat eski usullerle yapılmakta, fakat buna karşılık gübreleme yapılmaktadır. Yavaş da olsa yıllara göre artış kaydedilmektedir.

Arpa ekimi alanları bugün için (2004), hayli gerilemiştir. Her yıl yaklaşık 29.000 dekar alana arpa ekilmekte ve dekar başına yaklaşık 200 kg. ürün alınmaktadır. Toplam üretim miktarı ise 4600 tondur.

Mısır: Mısır ekimi, Mart mısırı ve Yaz mısırı olarak, yılda iki kez yapılmaktadır. Mart mısırı, Mart ayında ekimi yapılır ve çoğu kez sulama gerektirmez. Yaz mısırı, tahıl ve baklagillerden boşalan tarlalara ekimi yapılır. Sulama yapılması şarttır.

Her iki ekim ve hasat elle yapılır. Ancak ova tabanında ekiminde makineleşme görülür. Gübreleme yapılır. Elde edilen ürün genellikle bazen sade, bazen buğday ile karıştırılıp ekmek yapımında kullanılır. Ekiminde hiçbir artış görülmemiştir. Ortalama yıllık 10000 dekar arazi ekilir ve 3000 ton ürün elde edilir.

Bozdoğan'da tahıl tarımı olarak arpa, buğday ve mısırdan başka dağlık kesimlerde hayvan yemi olarak az miktarda çavdar ekimi yapılırsa da pek fazla önemi yoktur. Ortalama yıllık 7500 dekar araziye ekim yapılırsa da üretim çok düşüktür (525 ton).

Bozdoğan ilçesinde, 2004'te, 10500 dekar alana mısır ekimi yapılmıştır. Bunun 2000 dekarına 2. ürün mısır ekilmektedir. Dekar başına verim melez mısırdaki ortalama 800 kg., yerli mısırdaki 350 kg.'dır.

Sanayi Bitkileri Tarımı

Bozdoğan ve çevresinde, sanayi bitkileri tarımı hayli fazla oran tutmaktadır (% 21). Sanayinin bir kolu olan dokumacılık için gerekli hammadde olan pamuk, alışkanlık ve keyif verici olan aynı zamanda fabrika ürünü olan tütün, yağ bitkisi olan susam, yörenin en fazla ürettiği ürünlerdir.

Pamuk: İklim yönünden yetişmesine elverişli olan pamuk, Bozdoğan ovasında, özellikle Kemer barajının yapımından sonra ve pamuk fiyatlarını yükselmesinden sonra, ekimi hızlanmıştır. Başlıca koker ve akala türleri ekilir. Bilhassa ovada incir bahçelerinin bozulup yerine pamuk ekilmesi, yörede pamuğa verilen önemi göstermektedir.

Pamuğun ekimi ve bakımı makineyle yapılır. Çapalama traktörle, yalnız toplama elle yapılır. Bundan dolayı, toplama ayları olan Eylül ve Ekim aylarında çok fazla işçiye ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç dağ köylerinden giderilir.

Pamuk zararlılarına ve hastalıklarına karşı etkin bir biçimde ilaçlama yapılmaktadır. Tohumlar Ziraat Mühendisliği tarafından ilaçlanmış olarak ekiciye verildiğinden tohumluk bulma sorunu kalmamıştır. Pamuk ekicisi için tek sorun toplama işlemidir. Toplama için makineleşme yaygınlaştığı takdirde, pamuk üretimi ve sağlanan milli gelir bir kat daha artacaktır.

Pamuk, ova köyleri olan Almut, Kılavuzlar, Pınarlı, Ziyaretli, Yazıkent, Koyuncular, Çamlidere, Haydere, Sırma ve Değirmenbükü köylerinde ekimi yapılmaktadır. Gübreleme son derece modern usullerle yapılmakta, fakat gübre sıkıntısı çekilmektedir.

Gerçekten pamuk, Bozdoğan'ın beş ihraç ürününden (pamuk, incir, zeytin, tütün, biber) biridir. Üretilen ürün Bozdoğan ve Yazıkent Tarım satış Kooperatifleri tarafından, yerli ve yabancı tüccarlar tarafından üreticiden alınmaktadır. Tüccar dolgun fiyat verdiği için genellikle üretici ürününü tüccara satmaktadır.

BOZDOĞAN'IN EKONOMİK COĞRAFYASI

Pamuk üretimi Nazilli pamuklu dokuma fabrikasının kurulmasıyla artmıştır. 1977 yılında, 7,5 milyon kilogram pamuk üretildiği halde, bunun ancak % 20'sini (1,3 milyon kg) Tarım Satış Kooperatifi, diğer geriye kalan % 80'ini tüccarlar satın almıştır.

1987 yılında 26200 dekara pamuk ekimi yapılmıştır. Ve bu ekimin tamamı sulu tarımdır. Dekara ortalama olarak 155 kg. kütlü pamuk alınır. Yıllık üretim miktarı ise 6000 tondur.

2004 yılında, yaklaşık 20000 dekara pamuk ekimi yapılmış olup, yaklaşık dekar başına 240 kg. ürün alınmıştır. Bu ekimin tamamı sulu tarımdır. Yıllık üretim miktarı ortalama 6000 ton civarındadır.

Tütün: Sanayi bitkilerinden olan tütün, iklim şartları bakımından Bozdoğan arazisi ekime müsaittir. Yalnız ova tabanlarında toprak şartları yönünden pek uygun değildir. Bozdoğan'da Tütün ekimi müsaadesi 1948 yılında alınmıştır. 1953 yılında 14 köy ekim ruhsatı almış, 1978 yılında bu sayı 20'ye yükselmiştir. Tütün ekiminde daha önceleri baş sırayı Güre. Akseki köyleri alırken, 1978 yıllarında Alamut, Güre, Körteke ve Akseki köyleri almaya başlamıştır. Tütün ekim tekniğini önceleri fazla bilmeyen halk, daha sonraları öğrenmiş ve dolayısıyla üretim ve kalite yükselmiştir.

Tütün ekimi için 1177 sayılı kanuna göre ta'dit görmüş ve 1803 sayılı af yasası gereği, isteyen vatandaşlar arazilerini ta'dit komisyonuna tabi tutmuşlardır. Bu yasaya göre daha önceleri ekimine müsaade verilen Yenice (Köte köyü, bu kanuna göre hak talep etmediğinden bu köyde ekime son verilmiştir. Bu köye sınır olan Akseki köyü, Yenice köyü sınırları içinde kalan külliyetli arazi parçasını ekim yapmadığından ikinci sıradan dördüncü sıraya düşmüştür.

1987 yılında, dekardan 50-70 kg. arasına ürün alınmıştır. Yıllık ürün miktarı ise yaklaşık olarak 1500 ton olmuştur.

Bozdoğan ve çevresinde tütün ekim alanları, 1990'lı yılların sonlarına doğru yeniden belirlenmiş, Akseki ve Yenice gibi bazı köylerde tamamen yasaklanırken, dağ köylerinde teşvik edilmiştir. Tütün ekimine getirilen kota, devletin tütün alımlarında isteksiz davranması ve ücretlerdeki düşüklük (2006 yılında başfiyat kilogramı 5410 TL) tütün ekimi yapan köyleri olumsuz yönde etkilemiştir. Daha önce Örtülü Köyünde tütün ekerek geçimini sağlayan aile sayısının 120 iken, bugün

RAMAZAN ÖZEY

için 5–10 aileye düşmüştür. Tekel 200 kg az 500kg çok ve bir iki balya tütünü üreticiden almıyor. Tekel tütününü almayan üreticilerin sözleşmelerini de iptal etmektedir.

Bozdoğan'da Tütün üretiminde sürekli bir artış göstermektedir. 1973 yılında 75,5 ton, 1977 yılında 374 ton, 1987 yılında 1500 ton, 2004 yılında ise 3160 ton olmuştur.

2004 yılında, Bozdoğan'da ortalama 39500 dekar alanda tütün tarımı yapılmıştır. Genellikle dağ köylerinde sulanamayan kıraç arazilerde yapılan tütün tarımında, dekar başına verim yaklaşık 80 kg. kadar olmuş ve yıllık üretim 3160 ton civarındadır.

Susam: Coğrafi şartlar yönünden yetişmesine hiçbir engel olmayan susam ekimi gerilemiştir. Sebep olarak pamuk tarımının gelişmesidir. Susam ekimi, daha ziyade pamuk tarlasının içine seyreltilmiş olarak ekilmektedir. Bozdoğan'da sadece susam tarlası görmek oldukça zordur. Pamuk arasına ekimi, seyrek ve aralıklı olduğundan kardeşlenme çok yapmakta, dolayısıyla verim oranı yükselmektedir. Yıllık ortalama 1000 dekar araziye ekilen susam, ortalama 60 ton ürün vermektedir. Elde edilen ürünün bir kısmı yerel olarak helvacılıkta kullanılmakta, az bir kısmı ise ihraç edilmektedir.

Pamuk tarımının gelişmesi, susam ekimini geriletmiştir. 1987 yılında, 1000 dekarlık alanda üretim yapılmış ve ortalama 75 ton ürün elde edilmektedir.

2004 yılında, Bozdoğan'da yaklaşık 150 dekarlık alanda susam ekimi yapılmıştır. Dekar başına verim 60 kg.'dır. Dolayısıyla toplam üretim 9 ton dolayına gerilemiştir.

Sebze Tarımı

Bozdoğan'ın sulama yapılan bütün köylerinde sebzeçilik canlılık göstermektedir. Daha önceleri tek tarıma dayanan (mesela tütün Akseki köyünde, soğan yenice köyünde, incir ve zeytin bazı ova köylerinde hâkim tarım türü iken) halk, bunun yanında sebzeçilik yapmakta, hiç olmazsa kendi ihtiyacını karşılamaktadır. Yörenin sebzesi çıktığı zaman hiçbir köylü sebze sıkıntısı çekmemektedir. Dolayısıyla ova köylerinde yapılan sebzeçilik ticari olarak yapılmaktadır. Elde edilen ürün civar şehirlere pazarlanmaktadır. Ayrıca Bozdoğan merkez, Yazıkent

belediyesi, Kakkalan, Kamışlar, Haydere köylerinde turfandacılık yapılmaktadır. Coğrafi şartların elverişli olması dolayısıyla her türlü sebze ekimi yapılmaktadır. Bu arada sebze türlerinden biber, kurutulup toz biber olarak satıldığından küçük tarla sebzeciliği yerine, büyük işletmeler halinde yapılmakta ve ticari bir amaç taşımaktadır. Sebzelede görülen hastalıklar, üretici ve ziraat Mühendisliği tarafından etkin bir ilaçlama işlemine yapılarak mücadele edilmektedir. Sebzelede yeterince gübreleme yapılmaktadır.

Biber: yörenin en önemli beş ihraç ürününden biridir. Klimatik şartların elverişli olmasından dolayı, sulama yapılabilen her yerde ekimi yapılmaktadır.

Biber, önce küçük ocaklar halinde tohum olarak, Şubat ayında ekilmektedir. Fideler yetiştikten sonra, nisan ayında fide ocaklarından sökölüp, tarlalarda açılan karıklar içine sıralar halinde su ile dikilmektedir. Biber tarlası, 3 veya 4 defa çapa yapılmaktadır. Her çapalama sonrası sulama ve gübreleme yapılmaktadır. Sulama işlemi, belirli aralıklarla sürekli olarak yapılmaktadır. Yetişen biberlerin ürünü önce taze ve yeşildir. Daha sonraları kırmızılaşır ve olgunlaşır. Bu devrede biberler toplanır ve bir hafta gölgede bekletildikten sonra özel bıçak veya makine ile kıyılır ve özel sergilerde kurutulur. Daha sonra değirmenlerde öğütülerek, toz haline getirilir ve satışa sunulur. Ortalama olarak 8 kilogram taze biberden 1 kilogram toz biber elde edilmektedir. Bundan dolayı ürünün çürümesi, zayıf vermesi söz konusu değildir. Yalnız salgın halde görülen kök uyuzu ve bel kararması gibi hastalıklar, biber üreticisinin en büyük endişesidir.

Elde edilen toz biber bilhassa pastırmacılıkta kullanıldığından, Kayserili tüccarlar tarafından alınmaktadır. Pazarlama için Bozdoğan'da ayrı olarak Biber pazarı kurulmaktadır. Ayrıca Bozdoğan ve çevresinde turfanda biber tarımı yapılmaktadır.

Biber ekim alanında pek fazla artış görülmesi de, üretim miktarı yönünden hızlı bir artış göstermiştir. Bu da ekicinin bakım ve gübrelemede gösterdiği titizlikten kaynaklanmaktadır.

Domates: Vitamin yönünden çok değerli olan domates, Bozdoğan'ın her tarafında yetiştirilmektedir. Yaylalarda yetişen domatesler, lezzet bakımından daha üstündür. Halk daha önce salça

kullanmıyordu. Ancak bugün salçanın değerini anlamış ve kullanmaya başlamıştır. Yörenin domates ve salça ihtiyacını kendisi karşıladığı gibi, yakın büyük şehirlere (Özellikle Nazilli) pazarlama yapmaktadır.

Soğan: Soğan yörenin her tarafında yetiştiği halde lezzetli ve tatlı soğan, yenice ve Akseki köylerinde yetiştirilmektedir. Bu köyler Bozdoğan'ın kuru soğan ihtiyacını karşıladığı gibi bir miktar da yakın büyük şehirlere ihraç etmektedir. Pazarlama yeri ve ortaklığı olmadığından ücret düşüktür ve değişkendir.

Patates: Patates (yöre halkı Kumpir demektedir) ekimi özellikle yayla kesiminde yapılmaktadır. Bilhassa Altıntaş köyünde ekimi yapılmaktadır. Besin değerinin yüksek oluşundan ekimi çoğaltılması gerekir. Fakat ücret düşüklüğünden halk kendi ihtiyacı kadar ekmektedir. Ticari bir amaç taşımamaktadır. Bozdoğan ve çevresinde 1987 yılında 3000 dekar alanda patates üretimi yapılmıştır. Dekar başına verim 1500 kg olmuş ve toplam üretim ise 4500 ton olmuştur. 2004 yılında, 3000 dekar araziye ekilmiş ve 5250 ton patates elde edilmiştir.

Diğer Sebze Bitkileri: bozdoğan'da hemen hemen bütün sebze türlerinin ekimi yapılmaktadır. Fakat ekonomik bir değer taşımamaktadır. Sadece yörenin kendi ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Yem Bitkileri

Hayvancılık faaliyetlerinin gelişmeye başlamasından, özellikle ova köylerinde süt sığırcılığın gelişmeye başlamasından sonra, yem bitkilerine önem verilmeye başlanmıştır. Ekilebilir arazinin % 3'ünü yem bitkileri teşkil etmektedir. Yem bitkileri yörenin ihtiyacını karşılayamamaktadır.

Meyvecilik ve Zeytincilik

Meyvelik ve zeytinlik alanlar olarak, incir ve zeytin bahçeleri de bu konunun içine alınmıştır. Toplam meyvelik alanlar ekilebilir arazinin % 29'unu kaplamaktadır. Bu oran hayli yüksektir. Bölgede, incir ve zeytincilik ekonomik değeri çok yüksektir. Diğerleri yetiştirilse de pek fazla ekonomik açıdan önem taşımaz.

İncir: Aydın'ın karakteristik bir meyvesi olan incir, çiçek açmadan meyve veren bir ağaçtır. İncir ağacı kış aylarında yaprağını döker. Nisan ve mayıs aylarında yapraklanır. Haziran ayında ağaç

BOZDOĞAN'IN EKONOMİK COĞRAFYASI

dallarından küçük küçük lop doğar. Bunlar dişi lop olup incir veren loplardır. Bir de erkek lop vardır. Bunlar dişi loplardan önce gelişir ve olgunlaşır. Olgunlaşma devresinde toplanarak ip veya kova otuna dizilerek dişi lop olan ağaçların dallarına asılır. Erkek lobun içinde çok miktarda çekirdek bulunur. Her bir çekirdeğin içinde incir sineği vardır. Bu sinekler erkek lobdan çıkarak dişi lobların üzerine konar ve dölleme yaparlar. Bundan sonra ortalama 40–50 gün sonra dişi loblar olgunlaşmaya başlar. Olgunlaşan loplar artık taze incirdir. Taze incir dalında olgunlaşıp kurur. Dalında kuruyan incirler, kendiliğinden yere düşer. Yere düşen kuru incirler toplanıp 2–3 gün boyunca sergilerde iyice kurutulur. Daha sonra ayıklanıp seçilir ve satışa sunulur (Foto-2).

İncir iklim itibariyle, yaz mevsiminde çok kurak ve nem oranı düşük, rüzgârsız bir iklim ister. Kemer barajı yapılmadan önce Bozdoğan ovasında kaliteli incirler yetiştiğinden ova tamamen incir bahçeleriyle kaplıydı. Ancak baraj yapıldıktan sonra, baraj gölünün iklimi kısmen etkilemesi, bilhassa ova kesiminde nem oranının yükseltilmesinden incirlerin kalitesi bozulmuştur. Kaliteli incir olmadığından üretici, incir bahçelerini kökleyip yerine pamuk ekmeye başlamıştır. Bugün ovada incir bahçeleri küçük noktalar halindedir.

Fotoğraf 2. İncir Bahçesinden Bir Görünüm

RAMAZAN ÖZEY

İncirin ovada köklenmesine karşılık dağlık kesimlerde dikimi yapılması dolayısıyla, Bozdoğan incir üretiminde pek fazla azalış göstermemiştir. Hatta periyodik olarak artış kaydedilmiştir. Bozdoğan'da iki tane incir alım kooperatifi vardır. Üretilen incir tüccarlar ve kooperatifler tarafından üreticiden satın alınır. Bozdoğan ilçe genelinde 2001 yılı itibariyle 23700 dekar incir bahçesi bulunmakta ve bu bahçelerde 354850 adet incir ağacı bulunmaktadır (Tablo-4). Yörede üretilen incir miktarı yaklaşık 7300 ton olup oran Aydın ili incir üretiminin %7,5'ini karşılamaktadır.

Tablo 4. İncir Dikim Alanları ve Üretimi.

	1974	1978	2001
Dikim Alanı (Dekar)	22.500	27.235	23.700
Üretim (Ton)	7.500	8.880	7.300

Kaynak: Ziraat Mühendisliği İcraat Raporlarından.

Pamukta olduğu gibi incirde de üretim çok olmasına rağmen kooperatif alımı çok azdır. Çoğunluğunu tüccar satın almaktadır.

Zeytin: Akdeniz kültür bitkisi olan zeytin Bozdoğan'da önemli yer işgal etmektedir. Gerek dağlardaki delicelerin aşılmasıyla ve gerekse Ziraat Mühendisliğinin zeytin fidanı dağıtımı ile yıldan yıla zeytin ağacı dikimi artış göstermektedir. 1980'den beri faaliyet gösteren Öz Ege Teknik Fidancılık, Bozdoğan Koyuncular Köyünde üretimini devam ettirmektedir. 1992 yılında sertifikalı zeytin fidanı üretimine geçilmiştir; yıllık kapasite 500.000 adettir. Üretim yeri Bozdoğan vadisi, ekolojik sistemini koruyan ve sanayi artıklarıyla kirletilmeyen bir bölgedir. Zeytin hastalıkları ve zararlıları bölgede çok az görülmektedir. Üretmiş olduğu fidanlarda hastalık riski; bölgenin temiz olmasından dolayı oldukça düşüktür.

Bozdoğan, özel sektör tarafından üretilen zeytin fidanında rekor seviyededir. 2002 yılında Aydın ilinde yetiştirilen toplam 309.750 zeytin fidanının % 78,6'sını (243.600 fidan) Bozdoğan karşılamıştır.

Bozdoğan'da tütün tarımına getirilen sınırlamalar, yöre insanını zeytinciliğe yöneltmiştir. Özellikle tütün ekimi yapılan köylerde zeytin ağacı dikimi hızlanmış, yöredeki zeytin ağacı sayısı hayli artmıştır.

BOZDOĞAN'IN EKONOMİK COĞRAFYASI

Yörede yetişen başlıca zeytin türleri; memecik, Edremit, çekişte, dimrit ve gülümbedir. Bakımı gittikçe gelişmekte ve gübreleme yapılmaktadır. Bilhassa bahçelere ekilen fiğ ve baklagiller yeşil gübre olarak kullanılmaktadır.

1970'li yıllarda, zeytinyağı için yetiştirilen zeytinler hasattan sonra köylerde iptidai usullerle (ayakla çiğneme usulü) yağını çıkarmakta ve geriye kalan pirinada fazla miktarda yağ kalmaktaydı. Bunu önlemek için çoğu köylerde zeytin değirmenleri kurulmuştu. Ayrıca Bozdoğan'da iki tane, Değirmenbükü köyünde bir tane zeytinyağı fabrikası faaliyetteydi. Ancak bugün (2007), Bozdoğan ve çevresinde, yağ çıkarımı tamamen modern usullerle fabrikalarda yapılmaktadır.

Bozdoğan'da yeşil ve siyah zeytin salamuracılığı gelişmiştir. Halk ihtiyacını kendisi karşılamakta, ayrıca çok sayıda tüccar, salamura yapıp devamlı olarak Eskişehir, İzmir, denizli ve Konya gibi yurdun çeşitli yerlerine ihraç etmektedir. Elde edilen zeytinyağı ise, yerel pazarlarda satıldığı gibi, bir kısmı çevre illere ihraç edilmektedir.

Bozdoğan'da dikili alanlar içerisinde, zeytinlikler başta gelir. Yılda 7700 ton zeytin üretilmekte olup, bu oran Aydın ili üretiminin %2,5 'ini karşılar.

Zeytin ağacı yaprağını yaz ve kış hiç dökmediğinden, ayrıca yörenin manzarasını güzelleştirmektedir.

Diğer Meyveler: Bozdoğan'da her türlü meyve yetişmektedir. Fakat ekonomik değeri fazla yoktur. Çoğu meyveler yerel ihtiyaçları karşılamaktadır. Ova kesiminde; ayva (bilhassa Yazıkent'te), kayısı, zerdali, şeftali, narenciye, nar (bahçe kenarlarında), ceviz (dere boylarında), erik, Antep fıstığı (melengiçlerin aşılmasıyla) ve asma üzümü yetiştirilir. Dağlık kesimlerde; armut, kestane, badem, elma, vişne ve kiraz (yaylalarda) yetiştirilmektedir. Ancak bunlardan özellikle ceviz, kestane, elma, armut, nar, ayva ve narenciye önemli yer işgal etmektedir.

Tarımsal Organizasyon

Bozdoğan ve çevresinde, tarım faaliyetlerinde, gübreleme devamlı bir şekilde ilerlemektedir. Bozdoğan ve çevresinde tarımda makineleşme, hızlı bir şekilde gelişmiştir. Geçmiş yıllarda tarım iki türlü

RAMAZAN ÖZEY

yapılırken (ekstansif ve entansif), bugün için entansif tarımın daha fazla yapıldığı görülmektedir.

Bozdoğan İlçe Tarım Müdürlüğü tarafından, tarıma yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Zaman zaman düzenlenen Çiftçi Toplantıları ve tarla günleri ile hem bitkisel üretim, hem de hayvansal üretim konularında eğitilmekte ve pratiklerinin geliştirilmesi sağlanmaktadır. Düzenlenen toplantı ve kurs konuları sırası ile Hayvan Yetiştiriciliği, Sulama Mekanizasyonu ve Tekniği, Arıcılık Tekniği, Toprak -Su-Bitki İlişkileri ve Gübreleme, Meyve Bahçesi Tesisi ve Budama, Silaj ve Yem Bitkileri yetiştiriciliği vb. konularda olmaktadır. Doğrudan gelir desteği, süt primi, yem bitkileri ekilişleri çiftçi desteklemeleri ile zeytinyağı ve pamuk ürün destekleme çalışmaları devam etmektedir. 2004 yılında 5405 çiftçiye DGD kapsamında hak edişleri düzenlenmiştir. Bunun yanında pamuk, zeytinyağı, hayvancılığı geliştirme projeleri kapsamında yonca, fiğ, slajlık mısır ekilişleri ile hayvancılık suni tohumlama, damızlık gebe düve alımı, balıkçılık ve süt primi destekleme çalışmaları kapsamında çiftçilere destekleme ödemeleri yapılması sağlanmıştır. Ayrıca 2004 yılı içerisinde getirilen 4150 kg BORAKS gübresi ile ürün fiyatına tohumluk temini projesi kapsamında 30 köyden 112 çiftçiye 19.000 kg. ziyabey ve golia cinsi sertifikalı buğday tohumluklarının dağıtımı gerçekleştirilmiştir. 2004 Yılı ürünü pamuk ve dane mısır prim destekleme çalışmaları tamamlanmış ve bu kapsamda 476 çiftçi pamuk priminden, 1179 çiftçi de zeytinyağı destekleme priminden, 2005 yılında ise 17 çiftçi de dane mısır destekleme priminden yararlanmıştır.

Bozdoğan genelinde 53 ayrı hastalık ve zararlı 2004 yılı mücadele programına alınmış ve program çerçevesinde çalışmalar yapılmıştır. 3 adet sertifikalı ve 6 adet de kontrollü meyve fidanı üretimi yapan çiftçinin üretim seralarının bitki hastalık ve zararlıları yönünden gerekli kontrolleri yapılmaktadır. 2005 Yılı Zirai Mücadele Programı kapsamında çalışmalar devam etmektedir. Tarla faresi ile mücadelede gerekli yayım çalışmaları yapılarak İl müdürlüğünden getirilen yaklaşık 500 kg. zehirli yem İlçe Ziraat Odası kanalıyla çiftçilere dağıtılmıştır.

HAYVANCILIK

Genel Bakış

Bozdoğan ve çevresinde hayvancılık faaliyetlerinde, sayısal olarak küçükbaş hayvancılık, üretim yönünden büyük baş hayvancılık ön planda yer almaktadır. Bunun sebebi, büyükbaş hayvanların % 85'i kültür ırkı olup, entansif hayvancılık yapılmasıdır. Ulaşımın zor olduğu ve makinenin giremediği yerlerde, çeki ve yük hayvanı olarak tek tırnaklı hayvanlar kullanılmaktadır. Dolayısıyla tek tırnaklılar dağ köylerinde daha çoğunluktadır. Hayvan sayılarında fazla yükselip alçalmalar görülmez (Tablo-5).

Hayvan Türleri	1975	1977	1987	2004
At	807	920	1180	1200
Katır	348	474	370	
Eşek	2511	2702		710
Deve	29	10		
Sığır	10567	11136	14750	13800
Manda	669	48		30
Koyun	22920	24101	19275	14000
Keçi	44303	37372	25200	13000
Toplam	81498	76763	60775	42740

Kaynak: Bozdoğan Veteriner Müdürlüğü Anket Sonuçlarından ve [http://www.aydintarim.gov.tr /subecalismalri/hayvansagligi.htm](http://www.aydintarim.gov.tr/subecalismalri/hayvansagligi.htm)

Bozdoğan ve çevresinde 1987 yılında, 13.650 sığır, 900 boğa, 19.275 koyun, 25.200 keçi 1.180 at, 200 öküz, 370 katır olmak üzere toplam 60775 baş hayvan beslenmekte ve ayrıca 500 hindi ve 50.000 tavuk bulunmaktadır. 2004 yılı verilerine göre de, yörede 1200 at ve katır, 710 eşek, 13800 sığır, 30 manda, 14000 koyun, 13000 keçi olmak üzere toplam 42740 baş hayvan beslenmektedir.

Bozdoğan'da büyük çapta hayvancılık faaliyetine rastlanmama nedeni; ilçe topraklarının büyük bir kısmının tarıma elverişli olması ve bu tarımsal alanın dışında kalan sahalarda tamamen ormanlarla kaplı olmasıdır.

Hayvancılıkta mera ve kesif yem durumu yeterlidir. Fakat kesif yemlerden pamuk küspesi dağıtım yeri olmadığından bulunmasında

RAMAZAN ÖZEY

zorluk çekilmektedir. Hayvan hastalıkları bakımı Veteriner hekimliği tarafından yapılmakta olup, her yıl yörede pilot köy seçilerek hayvan yetiştiricilerine genel bilgiler verilmektedir. Dolayısıyla hayvancılık faaliyetleri ilerlemiş durumdadır.

Yörede süt üretimi için büyükbaş, et üretimi için küçükbaş hayvan beslenmektedir.

Bozdoğan'da tarımın ayrılmaz bir parçası olan hayvancılık önemli geçim kaynakları arasında gelmektedir. Yörede hayvan başına alınan verim, kültür ve melez ırkların artmasıyla ülke ortalamasını üzerinde seyretmektedir. Yöre hayvancılığında sığırın ekonomik olarak önemli bir yeri bulunmaktadır. Süt sığırcılığı ve besi sığırcılığı olmak üzere gelişen Holştayn (alaca) Mantofon ırklarının birim başına verimi önceki yıllara göre artış göstermektedir. Bilhassa yıllardan beri yapıla gelen suni tohumlama çalışmaları sonucunda yerli ırk sığır sayısında azalma görülürken, melez ve kültür ırklarında önemli artışlar gözlenmektedir.

Hayvancılık, bilhassa sığırcılık tarıma dayalı bir sektör olduğundan ekilip dikilebilen arazi varlığıyla doğrudan bağlantılıdır. Sulanabilir arazi miktarının yeterli olduğu Akçay nehri vadisinde, Alamut, Kavaklı, Ziyaretli, Yazıkent, Haydere, Kamışlar, Yakaköy, Kazandere gibi geniş ovalara sahip köylerde kültür ırkı sığır ile melez ırklar(holştayn) daha yoğun olarak yetiştirilmektedir. Yerleşim alanı olarak yükseltisi fazla köylerde de genellikle yerli ırklar ve bunların melezleri yetiştirilmektedir. Hayvansal ürünler üretiminde ilk sırayı süt üretimi almaktadır. Günlük olarak üretilen sütler, süt toplayıcıları tarafından alınarak mandıralarda süt ürünlerine (yoğurt, peynir, tereyağı) dönüştürülerek değerlendirilmektedir.

Hayvan Türleri

Bozdoğan yöresinde her tür hayvan yetiştirilse de, büyükbaş hayvan olarak sığır, küçükbaş hayvan olarak keçi ve koyun, tek tırnaklı olarak eşek önemli yer işgal etmektedir.

Küçükbaş Hayvancılık

Kıl Keçisi: Bilhassa dağ köylerinde halkın geçim kaynağını teşkil eden kıl keçisi, hemen hemen bütün dağ köylerinde beslenmektedir. Kıl

keçisi sürüler halinde beslendiği gibi küçük aile nüvelikleri halinde de beslenmektedir. Son yıllarda koyun sayısının artmasına karşılık, kıl keçisi sayısında azalma görülmüştür. Bunun sebebi çok çeşitli olmakla beraber otlak alanların azalmasıdır. 1975'de 44303 iken, 2004 yılında 13000 başa düşmüştür.

Kıl keçisi besleyiciliği yapan köyler arasında Asma baş sırayı almaktadır. Bunu Yazıkent, Alhisar, Kızılca ve Başalan köyü takip etmektedir. Kıl keçisi, dikili alanlara zarar verdiği için ova kesiminde beslenmez. Yalnız Yazıkent nahiyesinde İsviçre menşeli zane cinsi keçi yetiştiriciliği deneme halindedir. Etinden, sütünden, derisinden ve kılından faydalanılır. Et üretiminde oğlak kesimi önemli yer tutar. Kıl keçisinin kılı eskiden Kızılca köyü ve çevre köylerde bulunan atölyelerde işlenerek dokuma yapılmaktayken, bugün Nazilli şehrinde bulunan dokuma fabrikalarında işlenmektedir.

Koyun: Ova köylerinde küçük aile nüvelikleri halinde yetiştirildiği gibi dağ köylerinde sürüler halinde de yetiştirilmektedir. Keçi adedinin yarısı kadardır. Bunun sebebi dağlık alanların koyun yetiştiriciliği için elverişli olmayışı, ova tabanında da halkın sığır besiciliğine önem vermesidir. Sayısı keçiye nazaran az da olsa son yıllarda artış göstermiştir. 1975'de 22920 olan koyun sayısı, 2004 yılında 14000 başa inmiştir.

Koyun yetiştiriciliğinde yine baş sırayı, Asma köyü almaktadır. Bunu Yazıkent Belediyesi, Bozdoğan İlçe Merkezi ve Dümen köyü takip etmektedir. Yörede hâkim koyun türü dağlıçtır. Et üretimi bilhassa kuzu kesimi şeklindedir. Yapağısı halkın yerel ihtiyaçlarında kullanılmakta, artanı ihraç edilmektedir.

Büyükbaş Hayvancılık

Sığır: Büyükbaş hayvanların içinde en çok beslenen sığır, yörenin genellikle ova kesiminde aile nüvelikleri halinde beslenmektedir. Bozdoğan'da sığır varlığı, 1975'de 10567 iken 2004 yılında 13800 başa yükselmiştir.

Yörede beslenen sığır ırklarının % 85'i kültür ırkı olan mantofon ve holştayn (siyah-beyaz) türleridir. Bu tür inekler günde 15–20 kilogram süt vermektedir. Süt verim oranı yüksek olduğundan genellikle kültür süt sığırcılığı yapılmaktadır. Başlıca sığırcılık yapan köyler, Bozdoğan ilçe

merkezi, Asma, Alamut, Haydere, Ziyaretli, Kılavuzlar ve ayrıca Değirmenbükü, Sırma, Çamlıdere, Kazandere, Yakaköy, Kamışlar, Kakgalan, Pınarlı, Yeniköy, Koyuncular ve Beğerli köyleridir.

Alamut köyünde Dünya yatırım Bankası kredilerinden müsaade edilen Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Hayvancılığı Geliştirme Proje Genel Müdürlüğü'nün denetimi altında, T.U-1236 Entansif Süt Üretim Sığırcılık Projesi mevcut olup üç ahırla 300 baş holştayn inek vardır. Bu proje, çevreye de damızlık yönünden yararlı olmaktadır. Ayrıca bu köyde aileler elinde 500 civarında mantofon ırkı mevcut olup mera hayvancılığı yapılmaktadır.

Holştayn ırkı, Haydere, Yazıkent, Kamışlar köylerinde gelişmektedir. Elde edilen sütün pazarlama sorunu yoktur. Bozdoğan ve çevresindeki hayvanlardan elde edilen sütler, çevredeki süt işleme tesisleri tarafından toplanmaktadır.

Yörede küçük çapta olmakla beraber, besi sığırcılığı da yapılmaktadır. Bu köyler; Yakaköy, Ziyaretli, Kavaklı köyleri ile Bozdoğan ilçe merkezidir. Burada besiyeye alınan sığırlar İstanbul, Adapazarı, İzmir ve Söke gibi büyük tüketim merkezlerine canlı olarak sevk edilmektedir.

Manda: Bozdoğan yöresinin sulak yerlerinde az miktarda beslenir. Son yıllarda hızla azalmıştır. Bu azalma devam ederse birkaç yıl sonra manda besiciliği ortadan kalkacaktır. 1976 yılında 741 baş olan manda 1977 yılında 48, 2004'de 30 başa düşmüştür. Bunun sebebi sulak ve bataklık yerlerin kurutulmasıyla tarım alanlarına dönüştürülmesi, Akçay suyunun tamamen sulamada kullanılmasıdır.

Yük ve Çeki Hayvanları

Yörenin dağlık kesimlerinde yük ve çeki olarak hayvanlardan yararlanılmaktadır. Baş sırayı merkep almakta olup toplam sayısı 1977 yılında 2702 adettir. Ancak ulaşım imkânlarının gelişmesi ile birlikte eşek sayısı iyice azalmış ve 2004 yılında 710 başa düşmüştür. At yetiştiriciliğinde, diğer yük hayvanlarına göre farklılık gösterir. 1975'de 807 olan at varlığı, 1987'de 1180 başa yükselmiştir. Yörenin iyice dağlık ve taşlık alanlarında katır kullanılmaktadır. Toplam katır sayısı 1975'de 348, 1977'de 474 ve 1987'de 370 baş olmuştur.

Ayrıca çok eski yıllardan beri güreşleriyle Aydın yöresinin adını duyuran deve, yörede göçebe hayatın son bulmasıyla son derece azalmıştır. Bugün için (2007)Yörede, az sayıda sadece deve güreşleri için deve beslenmektedir.

Kümes Hayvanları

Yörede kümes hayvanları olarak tavuk yetiştirilmektedir. Tavukçuluk genellikle köy tavukçuluğu halindedir. Ancak ilçe merkezinde 500'er adetlik iki tane fenni kümes bulunmaktadır. 1977 yılında yörede toplam 19.724 adet kümes hayvanı bulunmaktayken, 1987'de 500 hindi ve 50.000 tavuk olmak üzere toplam 50500 adet kümes hayvanı bulunmaktadır.

Yörede arıcılık yok denecek kadar azdır. Ancak son yıllarda arıcılık kursları açılmakta ve böylece arıcılık önem kazanmaktadır.

Bozdoğan'da hayvancılık et ve süt üretimi için yapılmaktadır. Ayrıca hayvan gübresi, gübreleme faaliyetlerinde önemli yer tutmaktadır.

Keklik Yetiştiriciliği

Alamut köyünde özel sektöre ait doğada nesli tükenmekte olan kınalı keklik üretim çiftliği bulunmaktadır. Çiftlikte yetiştirilen keklikler tabiat şartlarına bırakılarak ücret karşılığında avlatılmaktadır. 1992–1998 yılları arasında 12.000 adet keklik üretilmiş olup, 10.000 adedi tabiata bırakılmıştır. Tabii şartlara bırakılan kekliklerden 2.700 adedi avcılar tarafından avlanmıştır.

Hayvancılık Organizasyonu

Bozdoğan'da mevcut saf kan kültür ırkı hayvanları ile yerli hayvan ırkının herhangi bir hastalığa yakalanmasını önlemek açısından büyük ve küçükbaş hayvanlara aşılama çalışmaları yapılmaktadır.

2004 yılında yaklaşık 20.000 hayvan taraması ve 7410 sığira da kulak küpesi takma işlemleri gerçekleştirilmiştir. 2004 yılı içerisinde; 19.010 baş şap, 291 baş kuduz (köpek) , 88 büyük baş kuduz, 1.252 küçükbaş kuduz, 455 Baş koyun mavidil, 1.340 baş brucella ve 7.950 sığira da ücretsiz ithal kuduz aşısı yapılmıştır. 2005 yılı ilk 6 aylık dönemde 13.166 Büyükbaş Şap aşısı, 65 küçükbaş brucella ve 99 adet de kuduz aşısı yapılmış olup, 10.605 baş muhtelif hayvan sağlık taramasından geçirilmiştir.

Ayrıca büyükbaş hayvanların kayıt altına alınma çalışmaları (pedigri-kulak küpesi) çalışmaları, büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar ile hayvan maddelerinin (kıl, yün, tiftik) İlçe dışına gönderilmesi, kuduz vb. hastalıklarla mücadele çalışmaları sürdürülmektedir.

Balıkçılık

Kemer Baraj gölü ve Akçay nehri, kültür alabalık yetiştiriciliği için uygun bir ortam oluşturmaktadır. Baraj gölünde özel sektöre ait kafesler içinde yetiştirilen alabalıklar taze soğutulmuş veya işlenmiş olarak iç ve dış pazarlara sunulmaktadır. Ayrıca Akçay nehri üzerinde Alabalık yetiştiriciliği yapan işletmeler etrafında oluşturulan piknik alanlarına, çevre il ve ilçelerden birçok aile gelmekte ve ilçe ekonomisine önemli katkıda bulunmaktadır. Halen ilçemizde 3 adet alabalık yetiştiriciliği yapan, 1 adet de alabalık işleme tesis mevcuttur.

1981 yılında Bağcı Su ürünleri A.Ş kurulmuştur. 1981 yılında Aydın ili Bozdoğan ilçesi Amasya Köyünde firmanın öz sermayesi ile entegre tesisin inşaat faaliyetleri başlatılmıştır. Yatırımlarını 1 yıl gibi kısa bir sürede tamamlayarak 1982 yılında ilk tesisi olan Amasya Tesisini 70 ton/yıl kapasite ile faaliyete açmıştır.1996 yılında Bozdoğan Kemer Baraj gölünde 700 ton/yıl kapasite ile 3. üretim tesisi ile hizmet vermektedir.

Bağcı tesislerinde yılda 3000 ton/yıl Gökkuşığı Alabalık Üretimi yapılmaktadır. Tam kapasitede yaklaşık 250 personelin istihdam ettiği Bağcı tesisleri gerek boyutları, gerekse teknolojisi açısından yurtiçi ve yurtdışı emsalleri ile rekabet edebilecek düzeydedir.

Türkiye de Alabalık üretim sektörünün öncüsü olan Bağcı Balık, 1981 yılında Aydın da ilk tesisi kurarak 70 ton / yıl kapasite ile üretime başlamıştır. 1999 yılında Bozdoğan Kemerde kurduğu 3. tesis ile birlikte Bağcı Balık'ın üretim kapasitesi 3000 ton / yıla ulaşmıştır. Balık üretiminin yanı sıra enerji, balık yemi üretimi, organik gübre üretimlerine yatırım yaparak kurmuş olduğu şirketleri, Bağcı Grup adı altında toplanmış bulunmaktadır. Bağcı, her yıl toplam üretiminin %95'ini ihraç ederek ülke ekonomisine canlılık kazandırmaktadır. İhracat yaptığı ülkeler arasında; Almanya, Hollanda, Belçika, İsviçre, Çek Cumhuriyeti ve Kuzey Amerika aranılan bir Türk markası olarak dünya pazarındaki yerini almaktadır.

Ormancılık

Bozdoğan, orman varlığı bakımından Aydın'ın en gelişmiş ilçelerinden biridir. İlçe arazisinde ormanların kapladığı alan 537.617 dekar olup, genel alan içerisindeki payı %60,9'dur. Orman alanında; fıstık çamı, karaağaç, pırnal meşesi, sakız çamı, tespih ağacı, yabani zeytin, iğdin, kızılçam, karaçam, gibi ağaçlara rastlanmaktadır.

Madencilik ve Enerji Kaynakları

Madencilik

Yöre maden yönünden pek zengin sayılmaz. Yörede küçük çapta maden ocakları bulunmaktadır. Bunların başlıcaları; Altıntaş köyü yakınlarında civa, Kazandere köyü yakınlarında zımpara, Örmepınar köyü yakınlarında talk ocağı, Yazıkent beldesi ve Koyuncular köyü yakınlarında alçı taşı ocakları, Körteke köyünde maden kömürü ocağı, Kızıltepe köyü yakınlarında bulunan mermer taş ocaklarıdır. Bu ocakların bazıları işletilmemekte, bazıları ise mevsimlik ve kısıtlı olarak işletilmektedir.

Kemer Barajı Hidroelektrik Santrali

Kemer Barajı, Büyük Menderes nehrinin en geniş drenaj alanına sahip olan kolu Akçay ırmağının üzerinde yapılmıştır. Baraj, Aydın il merkezinin 100 km. güneydoğusunda, Bozdoğan ilçe merkezinin 29 km. doğusunda, Karıncalı dağının güney silsilesi ile Madranbaba dağının doğu silsilesinin kesiştikleri yerde, dar ve derin bir boğaz içinde inşa edilmiştir.

Kemer Barajı İsmi şu an baraj gölü içinde sular altında kalan tarihi kemer köprüden almış. Bu köprü hem baraj gölüne hem santrale ismini vermiştir. Bu köprü Makedonya Kralı Büyük İskender tarafından orduları ile Karacasu yakınlarında bulunan tarihi kent Afrodisyas'a gitmek için yaptırılmıştır. Kemer Barajı ve çevresinin tarihi Afrodisyas Kenti'ne yakın olması, Körteke kalesi, Çamlıdere Köyü Pigında harabeleri ve Kemer Köprüsü gibi kalıntılar nedeniyle eski çağlarda bile küçükte olsa yerleşim yeri olarak kullanıldığı göstermektedir.

Akçay kaynağını, Barajın doğusunda 2100 m.nin üzerinde yüksek dağlardan almaktadır. Akçay'ın toplam drenaj alanı 3820 km² olup, bu alan baraj ile kontrol altına alınmıştır.

RAMAZAN ÖZEY

Baraj projesinin uygulamasına, 18 Eylül 1954 tarihinde D.S.İ Genel Müdürlüğü'nce Amerikan Kınappen Tippets- Albert- McCarthy-Newyork Müşavir Mühendislik firması ile E.M.C-RAR adlı Fransız-Türk Firmalar kümesinde başlamış, 1958 yılı Ekim ayında tamamlanarak ticari işletmeye açılmıştır. Proje 1967 Aralık ayında yalnızca işletilmek üzere ETİBANK'a ve sonraları da 25.10.1970 tarihinde de TEK Genel Müdürlüğüne devredilmiştir.

Proje gerçek adını aldığı Kemer köprüsünün 620 metre mansabında, aşağıda belirtilen hedefleri gerçekleştirmek üzere kurulmuştur.

Aşağı Büyük Menderes vadisinde 3.000 hektarlık arazinin taşkınlarından korunması,

Akçay ve Büyük Menderes havzasında 38.000 hektarlık arazinin sulanması,

Batı Anadolu sistemine elektrik enerjisi gidermek (Yılda ortalama 143.500.000 kwh).

Projedeki hedefleri gerçekleştirmek üzere, temelden yüksekliği 116 metre, tepe uzunluğu 300 metre, tepe genişliği 7.5 metre toplam beton hacmi 700.000 m³ olan beton ağırlık tipi bir barajla, 142 metre genişliğinde kapaksız bir dolu savak ve 3 üniteli bir santral inşa edilmiştir. Santral barajın bitişiğinde olup, düşey eksenli Francis tribünleri ile muharrik 80⁰C'de 18.400 kilogramlık üç jeneratöre sahiptir. 3 adet enerji ve iki adet sulama çelik cebri boruları akış yönünde keserler. Sulama borularının harcamaları hovel-bunger vanaları ile denetlenir. Trafolar santral ile baraj arasına, şalter teçhizatı da aşağıda sağ sahilde kurulmuştur.

Kemer barajı projesinde, ayrıca çeşitli su sporlarını geliştirmek için Gençlik ve Spor Kulübüne sahiptir. Projede 5 teknik, iki sağlık, 6 yönetim memuru ile 67 işçi olmak üzere 80 personel çalışmaktadır. Projede kurulduğundan (1958), 1972 yılına kadar (14 yıllık) toplam 2 milyar kwh enerji üretilmiş ve 10,8 milyar metreküpten fazla su harcanmıştır.

Kemer Barajının yapılmasıyla, Akçay vadisinde 60.000 dekar arazi taşkınlarından korunmuş, Akçay ve Büyük Menderes havzasında

BOZDOĞAN'IN EKONOMİK COĞRAFYASI

600.000 dekar arazi sulama imkânına kavuşmuştur. Kemer barajının yapımıyla yılda 143.500.000 Kwh enerji üretilmektedir. Baraj göl hacmi 554.000.000m³ göl sahtı 13800 dönüm göl uzunluğu 15 km yağış alanı 3100 km dolu savak kapasitesi 5000m³/sn'dir.

3 x 16 = 48 MW gücündeki santralin, göl su kodu maksimum iken günlük enerji üretimi 1.324.800 kWh'e ulaşabilmektedir. Yıllık programlanan üretim kapasitesi 80.000.000 kWh'dir. Santral üretimi 154 kV'lık enerji hatları ile Nazilli ve Muğla trafo merkezlerine aktararak enterkonnekte sisteme bağlıdır. Santral 1966 yılında maksimum 245.914.000 kWh, 1990 yılında minimum 34.047.000 kWh enerji üretmiştir.

Kemer barajı, Bozdoğan ovasını su taşkınlarından koruduğu için yeryüzü şekillerinin değişmesine olumlu yönde tesir etmiştir. İklim yönünden Bozdoğan'ın iklimini kısmen ılımanlaştırmıştır.

Nazilli-Baraj arası asfalt yol yapıldığından yörede ulaşım yönünden yeni bir canlılık getirmiştir. Ayrıca turizm açısından da Bozdoğan'ın adını duyurmuştur. Kısacası Kemer barajı Bozdoğan'a her bakımdan çok büyük yararlar sağlamıştır. Ve halen sağlamaktadır.

Kemer barajının yerleşme tipi, yöre yerleşmelerine göre farklıdır. Kemer barajının personeli barajın 3 km. batısında yapılan site evlerinde oturmaktadırlar. Site evleri, baraj yapılırken iki ayrı küme halinde yapılması planlanmıştır. Birinci küme Fransız işçilerinin barınak yeri olacak site evleri, ikinci küme ise, Türk işçilerinin barınak yeri olacak site evleridir.

Önceleri işletme personelinin çok olması nedeniyle tüm evler Kemer HES Santrali personeli tarafından kullanılmış, personel sayısının azalması sonucu adı geçen işletme personelinin hepsi "Yukarı Site"ye yerleştirilmiştir. Aşağı sitede ise kanal inşaatı yapan Çarmıklı İnşaatı bırakılmıştır. Burada adı geçen şirketin çalışanları oturmaktadır. Kurulduğu yıllarda Kemer Barajı'nın elektrik su ve diğer imkânlarından yararlanmak isteyen çevre köylerin halkı site etrafına evler yapmışlardır. Bu durumda yaklaşık 20 hane bulunmaktadır. İşletme lojmanları planlı ve beton briket yapıdır. Sitede dört değişik planda evler vardır. Sitenin tam ortasında İşletme Binası, okul, cami, satış kooperatifi, bekâr lojmanları, garajlar, atölyeler, sinema salonu ve işletme lokali

RAMAZAN ÖZEY

bulunmaktadır. Ayrıca sitenin üst kısmında iki misafırhane bir yemekhane vardır. Baraj personelinin tamamına yakını burada ikamet etmektedir. Kemer Barajı sitesi Sırma Köyü sınırları içindedir. Sırma Köyü'nün mahallesidir. Ancak Barajda tüm idari işler işletme müdürü tarafından görülür.

Evler tamamen modern şekilde tek katlı ve planlı bir şekilde yapılmıştır. Evlerin iç planları şöyledir; Oda sayısı 2 veya 3 adettir. Mutfak, tuvalet, banyo modern bir şekilde fayansla kaplama yapılmıştır. Her evin önünde balkon ve bahçe bulunmaktadır. Caddeler geniş, asfalt kaplama olup, kenarları çiçeklerle süslenmiştir. Çiçeklerin bakımı, çiçekçilik yapan personel tarafından yapılmaktadır. Sitede bir lokal, bir sağlık ocağı, bir yazlık park, bir PTT acenteliği, bir yazlık sinema, bir kışlık sinema, bir terzi, bir kooperatif ortaklığı bulunmaktadır. Kısacası site, yörede örnek olacak olan modern bir yerleşme tipidir. Fakat böyle bir yerleşme tipinin yapılabilmesi için, hiçbir Anadolu köylüsünün maddi gücü yetmeyeceğinden sadece çevre köy halkı gıpta etmekten ileri gidememektedir. Ancak, yıllar geçtikçe çevre köylerin alım güçleri ve hayat tarzları değişmeye başlamış ve buna paralel olarak baraj site evlerinden daha modern evler yapılmaya başlanmıştır.

Site evleri, baraj yapımı sırasında çalışan işçi sayısına göre yapıldığından, boş site evleri bulunmaktadır. Öte yandan Fransız işçileri için yapılan evler, tamamen terkedilmiş ve her biri çürümeye bırakılmıştır. Kemer barajının proje inşasında yörede ayrıca bir çimento fabrikası ve yatılı bölge ortaokulu yapılması planlanmış, fakat çeşitli nedenlerden dolayı gerçekleşmemiştir Bunda asıl sebep siyasidir. Menderes Hükümetinin bir eseri olan Kemer barajı, 27 Mayıs İhtilalinden sonra, proje planlandığı şekilde tamamlanamamıştır. Eğer proje bütünüyle tamamlansaydı, bugün yörede iki kattan daha fazla canlılık olacak ve ilgililerin ilgisizliği yüzünden çürümeye terk edilen Fransız işçi site evleri çürümekten kurtarılmış olacaktı. Maalesef bugün milyonlar harcanarak yapılan modern site, yıkık bir harabeye dönüşmüştür.

Kemer barajı gölünde, su ürünleri olarak balıkçılık yapılmaktadır. Her yıl gölün bağlı ihale yoluyla satılmaktadır. Ortalama yılda 3 ton kadar balık tutulmaktadır.

El Sanatları ve Sanayi Faaliyetleri

Genel Görünüm

Bozdoğan yöresinde sanayi, ticaret ve ulaşım faaliyetleri pek fazla canlı değildir. Canlı olmamasının başlıca sebepleri şunlardır; Mevcut olan nüfusun tarım ve hayvancılık ile uğraşmasıdır. Yörenin Nazilli, Denizli, Aydın, İzmir gibi sanayi şehirlerine çok yakın olması ve dolayısıyla sanayi kollarının kurulmasına ihtiyaç duyulmamasıdır. Arazinin engebeli oluşundan ulaşım imkânlarının çok kısıtlı oluşu, dolayısıyla ticaret ve sanayinin gelişmesine engel olmuştur.

Bozdoğan yöresinde, sanayinin gelişmesi için uygun coğrafi şartlar bulunmaktadır. Bu nedenle, yörenin sanayileşmesi ileride mümkün olabilecektir. Bu şartlar; Başta iklimin elverişli olmasıdır. Ayrıca sanayini gerek duyduğu hammaddenin bulunması (özellikle tarım ve hayvancılık ürünlerinin mevcudiyeti)'dir. Yöre Nüfusunun % 80'i sanayi şehirlerine göç etmektedirler. Sanayi kolları geliştirildiğinde işçi temini çok kolay olacak ve böylece göç duracaktır. İzmir, Nazilli, Aydın, Denizli gibi büyük tüketim merkezlerine yakın olmasından Pazar şartları da uygundur.

Bugün için yörede az da olsa tarım ve hayvan ürünlerine dayanan küçük sanayi kolları gelişmektedir.

El Sanatları

Bozdoğan ve çevresinde, ipek ve iplikten yapılan iğne oyası işlemeciliği çok yaygındır. İğne oyası, özellikle kadın nüfusun, önemli geçim kaynaklarından biridir. Oyalara, dağlardaki çiçeklerle özdeşleştirilerek onların adları verilmektedir. İğne oyası, ipliğin iğne üzerine bir veya iki defa dolanarak yapılmasıyla gerçekleştirilir. Oyaya sağdan sola devam edilir. En güzel oya pişmiş (kaynatılmış) ipekten yapılanıdır. İğne oyasından oda takımları, yatak örtüsü, eşarp, başörtüsü oyaları, abajur ve pano saçakları, elbise yakaları yapılmaktadır.

İğne oyasının 200'den fazla örneği bulunmaktadır. Yörede yapılan bazı tanınmış iğne oyalalarının adları şunlardır; Mersin çiçeği, cilveli kaynana, kalburlu, çarkıfelek, sevimli kaynana, lokumlu, zabıt kirpiği, selvili, dilim arası, bülbül tükürüğü, saat kapağı, çifte dosttur.

Dokuma Sanayi

Bozdoğan'da dokuma sanayinin özellikle el dokuma faaliyetlerinin çok eskilere dayandığı bilinmektedir. Nitekim 1890 Aydın İl Salnamesinde, Bozdoğan ve köylerinde kıldan çorap, çul, torba ve heybe dokunduğu belirtilmektedir. Bozdoğan yöresinde 1978 yıllarında, Olukbaşı, Dutağaç ve Kızılca köylerinde el imalatı dokumacılığı yapılmaktaydı. Bu üç köyün geçim kaynağını dokumacılık oluşturmaktaydı ve halkın % 99'u dokumacılığı yapmaktaydı.

Kızılca köyünde yapılan dokuma kıl keçisinin kılına dayanmaktadır. Ham olarak çevre köylerden ve dışarıdan temin edilen kıl temizlenerek köy halkının kadınları tarafından çark denilen aletlerle ip haline (kazıl) getirilir. Daha sonra bu ipler çul, çuval, torba, heybe ve halat olarak dokunur. İmal edilen dokumalar yine az miktarı çevre köyler tarafından satın alınmakta, çoğunluğu dışarıya ihraç edilmektedir.

Olukbaşı ve Dutağaç köylerinde yapılan dokuma pamuğa dayanmaktadır. Fabrikadan mahlaç olarak alınan pamuk, çıkırık denilen iptidai aletlerle iplik haline getirilir. Yine bu işi kadınlar yapar. Bu iş için çevre köyleri olan Yenice ve Akseki köyleri yardımcı olmaktadır. Elde edilen ipler tezgâhlarda dokunur. Dokuma çeşitleri yine kıl dokumacılığı gibi çuval, heybe, torba ve halattır. İmal edilen dokumalar köylerde bulunan yerli tüccarlar tarafından satın alınarak büyük tüketim merkezlerine pazarlanmaktadır. Bilhassa bu tüketim merkezleri; Doğu vilayetleri olup Erzurum başta gelmektedir. Az bir kısmı da güneydoğu vilayetlerine ve Ortadoğu ülkelerine ihraç edilmektedir.

Her iki dokuma şekli(Kıl ve pamuk), daha yakın zamanlara kadar elektriğin olmayışından dolayı, elle ve ilkel usullerle yapılmaktaydı. Ancak 1970'li yıllarda elektriğin gelmesiyle birlikte tezgâhlar modernize edilerek makineleşmiş ev imalat şekline dönüştürülmüştür.

Yağ Sanayi

Bozdoğan yöresinde zeytin ziraatının yaygın olarak yapılması, yağ sanayinin gelişmesine sebep olmuştur. Hemen hemen bütün köylerde zeytin değirmenleri bulunmaktadır. Değirmenlerde öğütülen zeytinler ilkel usullerle (ayakla yağ çıkarma usulü) yağı çıkarılmaktadır. Bozdoğan merkezinde iki adet zeytinyağı fabrikası bulunmaktaydı. Bu fabrikalar

yörenin zeytinlerinin bir kısmının yağını çıkarsa da yetersiz kalmaktaydı. Bu nedenle yörede zeytinyağı fabrikası yapımına girişilmiştir.

Bozdoğan Belediyesi Madran Membaa Suyu Şişeleme Tesisleri

1972 yılında, İller Bankasının desteği ile Belediye tarafından yapımına başlanmış ve 1973 yılının 6. ayında işletmeye açılmıştır. İller Bankası'nın yardımı ile Bozdoğan Belediyesinin ortak yapımıdır. İlk önce bir tane doldurma makinesi ile işletmeye açılmıştır. 1978 yılında iki adet su, bir adet gazoz, bir adet damacana (3 litrelik aile suyu) olmak üzere dört adet doldurma makinesi bulunmaktaydı. Bir makine saatte 11.000 adet şişe doldurmaktaydı. Fabrika tam gün vardiya usulü çalışmakta, toplam 110 kişi çalışmaktaydı.

Tesislerin kullandığı su kaynakları, işletmeye 7–8 km. uzaklıktadır. 25 adet membadan çıkan sular tamamen sıhhi kapitalardan ara ve toplayıcı depolarla ilçedeki ana depoya gelmekte ve buradan şişeleme tesisi ve şebekeye dağılım yapılmaktadır. İlçe belediyesi, kurulan ilk tesisten sonra kendi imkânları ile 1976 yılında gazoz imal ve dolun tesisini, 1978 yılında damacana dolun tesisini ve nihayet 1986 yılında P:V:C: dolun tesisini hizmete sokarak tesis sayısını beşe çıkarmıştır. Tesislerde dolunlar el değmeden otomatik olarak gerçekleştirilmektedir.

Suyun sertlik derecesi 2'dir. Su, kokusuz, tatsız, tortusuz ve berrak olmasından dolayı, kısa zamanda tüketim merkezlerinde büyük rağbet görmüştür. Su, Mardan dağında bulunan kaynaktan borularla getirilmektedir. Fabrika Bozdoğan'ın Hisar Mahallesiinde inşa edilmiştir. Ayrıca fabrikanın enerji ihtiyacını karşılamak için bir hidroelektrik jeneratör kurulmuştur. Elektrik üretiminde kullanılan su, Bozdoğan bağ ve bahçelerinin sulanmasında kullanılmaktadır.

Fabrika'da, 1977 yılında toplam 1,7 milyon kasa (bir kasa 24 şişe) su doldurmuştur. Net yıllık geliri 2,5 milyon TL olmuştur. 20 tane bayisi vardı. Bunlar İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Selçuk, Bodrum, Milas, Fethiye, Manisa, Alaşehir, Akhisar gibi il ve ilçelerinde bulunmaktaydı.

Bozdoğan Belediyesi, 1973 yılında, 150 milyar lira harcayarak polikarbon su dolun tesisi kurmuş, 1999 yılında, 102274 ton su satışı 448.000 ton gazoz satışı yapılmış ve belediye bütçesine 408 milyar lira

katkıda bulunmuştur. 80 tonluk su deposunun yanı sıra 400 tonluk yedek su deposu yapılmıştır.

Bugün için, Bozdoğan Belediyesi, kendi işlettiği su ve gazoz fabrikası ile birlikte ilçede bulunan özel bir firmaya (Pınar) ait su şişeleme fabrikasından, yılda 2 milyon YTL gelir elde edilmektedir. Bozdoğan belediyesi, sadece su şişeleme tesislerinde 95 kişi istihdam edilmekte, belediye gelirinin % 50'sini sudan karşılanmaktadır. Madran Dağları'ndan gelen kaynak sularının işlendiği Bozdoğan'da yılda 300 bin tona yakın su şişelenerek yurt içi ve yurt dışında satılmaktadır. Su sektöründe toplam 200 kişi çalışmaktadır.

Pınar Madran Membaa Suyu Şişeleme Tesisleri

Pınar Mardan Su, Aydın Bozdoğan'da Madran Dağlarından çıkan kaynak sularını şişelemek üzere 1996 yılında hizmete girmiştir. Su kaynakları kent merkezlerine uzaklığı nedeniyle en doğal haliyle, endüstriyel atıklardan uzak, güvence altındadır. 1.65 Fransız sertliğinde olan Pınar Madran pet, cam ve polikarbonat ambalajlarda piyasaya sunulmuştur.

Halk Sağlığı ve çevre güvenliği konusunda dünyanın en saygın kuruluşu olan ABD merkezli Ulusal Sanitasyon Kurulu'nun (NSF) onayını alan Türkiye'deki ilk ve tek doğal kaynak suyudur. Ayrıca Almanya Fresenius Institute'nin onay belgesini almıştır. Pınar Madran doğal kaynak suyu, Fresenius Institute'ün yaptığı denetim ve analiz sonuçlarına dayanılarak Alman Resmi Makamlarınca, Doğal Mineralli Su olarak tanınan ilk Türk su markası olmuştur. Böylece Pınar Madran doğal kaynak suyunun Avrupa Birliği "Doğal Mineralli Sular Yönetmeliği" ve normlarına uygunluğu tescil edilmiştir. Suyun kaynağındaki doğal yapısı bozulmadan, içeriğindeki mineral dengesi değiştirilmeden ambalajlandığı tesislerde üretim yapan Pınar Su, bir ilke daha imza atarak Class 100 Isolatör ve Clean Room (temizoda) sistemini uygulamaya sokmuştur. Su dolun tesislerinde dünyadaki en gelişmiş teknolojileri kullanan Pınar Su bu sistem ile sektör standartlarının çok üzerinde bir hijyen ortamı oluşturmuştur. Class 100 Isolatör ve Cleanroom (temizoda) sisteminde, steril hava ile pozitif basınç altında tutularak dışarıdan hava girişi engellenen ve havası sürekli temizlenen dolun odasındaki dolun makinelerinde ameliyathane koşullarındaki ultra hijyenik ortamda şişelemeye başlamıştır.

Dünyanın en lezzetli suları arasında yer alan Pınar Madran 19 litrelik en büyük boy ambalajını tüketicisine sunmaktadır. Ayrıca Pınar Madran 0.33, 0.5, 1.5, 2.5, 5 ve 8 litrelik pet şişelerde ve 0.33 ve 0.75 litrelik cam şişelerde piyasaya sunulan Pınar Madran, bu ambalajlarıyla özellikle prestij noktalarında tüketicisine servis edilmektedir. İzmir, Manisa, Balıkesir, Antalya, Konya, Aydın, Kütahya, Isparta, Uşak, Muğla ve diğer birçok tatil yörelerinde bayiler aracılığıyla tüketicisine ulaştırılmaktadır.

Avrupa ve Dünya standartlarına uygunluğu sayesinde Türkiye su ihracatının önemli bir kısmı Pınar Madran suyu ile gerçekleşmektedir. Başta Almanya olmak üzere, KKTC, İngiltere, Azerbaycan, Danimarka, ABD, Bahreyn, Fransa, K. Irak, Malta, Katar, Kuveyt, Avustralya, BAE gibi birçok ülkeye ihracat yapmaktadır.

Akçay Gıda Sanayi

Aydın ili Nazilli ilçesi Bozdoğan beldesinde yerleşik olan firma, 1995 yılında Aydın il Özel idare tarafından kurulmuştur. Firma başta baharat ürünleri olmak üzere kuru gıdalar, kurutulmuş gıdalar üreticisi ve ihracatçısı olup aynı zamanda Türk ve Dünya firmalarına küresel düzeyde işbirliği, ithalat, ihracat, pazarlama, dağıtım ve işletmecilik yapmaktadır.

Firma yörede üretilen tüm sebze ve meyve türlerinin kurutma işlemini yaparak Türk ve Dünya gıda sanayisinin ve mutfağının ihtiyacı olan mamulleri yüksek kapasitesi ile karşılamaktadır. Firma Kalite Kontrol uzmanları ürünlerin kalitesini garanti etmekle birlikte yöre tarımına da yön veren, üretime ivme kazandıran laboratuvar araştırmalarıyla ürünler üzerinde yapılan analizleri bölge üreticisi ile paylaşarak doğal koşullarda en az masrafla en fazla ürün alınmasına katkıda bulunmaktadır. Firma, herhangi bir kimyasal madde kullanmamakta ve ürünlerde de aflotoksin garantisi verilmektedir. Ürünler istek üzerine farklı şekillerde paketleme ile birlikte fason çalışması da yapılmaktadır.

Yörede yetişen ürünleri kurutarak paketlemekte ve satışa sunmaktadır. Tesislerde paketlenen başlıca ürünler; biber, soğan, ıspanak, kabak, patlıcan, elma, papatya, pırasa, kekik, nane, zeytin ve zeytinyağı,

karnabahar, domates, kereviz, portakal, limon, havuç, bezelye, incir, defne ve maydanozdur.

Turizm

Bozdoğan ve çevresinde turizm pek canlı değildir. Bunun nedeni, bölgede çok fazla turist çeken sahil kentlerinin (Marmaris, Bodrum, Kuşadası) ve plajların oluşu ve daha tanınmış turizm değerlerinin (Efes, Meryemana, Afrodisias, Pamukkale) varlığı gelmektedir.

Bozdoğan ve çevresinde tarihi turizm değeri oluşturabilecek mekânlar bulunmaktadır. Ancak bunlar yöre halkı ve az sayıda günü birlik turist tarafından ziyaret edilmektedirler.

Yörenin başlıca tarihi turizm değerleri şunlardır. Meryem–Olukbaşı Türbesi, Çarşı Hamamı, Örtülü Köyü Sarnıcı, Amasya Köyü Kaymakam Mezarı, Körteke Kalesi, Piginda Antik Kentidir. Ayrıca yörede bulunan diğer tarihi yerler şunlardır. Altıntaş, Kızılca köylerinde kaya mezarları, Asma, Kızıltepe ve Tütüncüler köylerinde su sarnıçları, Biresse (Olukbaşı) köyünde Su Kemeri, Güvenir köyünde Kemer Barajı baraj Gölü, Madran Baba Türbesi, Yazıkent beldesinde Neopolis kalıntıları, Alamut köyünde Alamut Höyüğü, Kavaklı köyünde Kavaklıdere Höyüğü, Yaka köyünde Üstgebi Höyüğü, Çamlıdere köyünde Sakızhisar Gözetleme Kulesi, Kavaklı köyünde Kavaklı Tümülsü, Koyuncular köyünde Hellenistik Mezar, Akseki köyünde Bizans Mezarı önemlidir.

Meryem–Olukbaşı Türbesi, Aydın ili, Bozdoğan ilçesi, Olukbaşı köyünde bir tepededir. Burası çeşitli istekler bilhassa çocuk dileği için ziyaret edilir. Ayrıca askere gidenler ve çeşitli problemi olanlar da ziyaret ederler. Meryem'in sol göğsünden yaralanarak şehit olmuş bir kadın olduğu anlatılmaktadır. Türbesine zarar verenlerin rüyasına girerek ikaz ettiğine inanılır. Meryem ismi İsa isminde olduğu gibi Hz. İsa ve Hz. Meryem'e hürmeten çok konulan bir isimdir. Ayrıca şahadet şerbeti içebilmek için kadın kişi olmak engel değildir. Türbeye ve etrafına zarar verenlerin, türbede yatanlarca rüyaya girerek uyarıldığı inancı çok yaygındır. Peygamberlere soy bağlantılı ulu kabirlerde de manevî itibar bakımından merteye sadece er kişilere mahsus değildir. Bu soydan gelen eş ve kız çocukları da manevî itibar görürler.

Çarşı Hamamı, Bozdoğan çarşısı içinde çarşı camii içinde yer almaktadır. Yapı moloz taş malzeme ile inşa edilmiştir. Bugün depo olarak kullanılan ince uzun koridor şekilli mekânın dışa açılan iki adet penceresi mevcuttur. Bu kısımdan geçişleri Türk üçgeni ile sağlanmış kubbe ile örtülü soğukluk mekânına girilmektedir. Soğukluk mekânından yuvarlak formulu bir kapı ile üzeri tonoz örtülü üzerinde aydınlatma delikleri bulunmaktadır. Bu mekânın kuzey duvarında yer alan kapı ile sıcak mekânına geçilmektedir. Sıcaklık mekânın üzeri mukarnaslı trompların taşıdığı kubbe ile örtülüdür. Bu mekânın duvarında mukarnas kavsaralı bir adet niş bulunmaktadır. Batı duvarında ise külhanın altındaki su deposuna açılan bir penceresi vardır.

Örtülü Köyü Sarnıcı, Kıрма taş kireç malzemeli yuvarlak planlı kubbeli sarnıcın giriş kısmı kuzeye bakmaktadır. Kapı söveleri körse taş ve mermer birlikte kullanılmıştır. Lento taşı alttan yuvarlak şekilde oyularak kapı kemeri meydana getirilmiştir. Kapıdan zemine giren merdivenler vardır. Kapı lentosu üzerindeki nişte üç satırlık kabartma mermer kitabesine göre H.1293 tarihinde yapılmıştır. Kadınyurt Sarnıcı olarak ta bilinmektedir. Kitabesinde “Sanibül hayrat vel hasenat Hacı Veli oğlu Hacı Halil için eyledi bir eser, sene 1293”

Amasya Köyü Kaymakam Mezarı, eski köy mezarlığında Amasya Kaymakamı Ali Fetih Miroğlu'nun 1817 tarihli mezarı ve mezarlık içerisinde eski mezar taşları bulunmaktadır. Mezar taşlarının bir kısmı Osmanlıca yazılı olup bir kısmı da yazısız mezar taşlarıdır.

Körteke Kalesi, Körteke köyünün kuzeydoğusunda yer alan yüksek bir tepe (Kaletepe) üzerinde kurulmuştur. Kalenin olduğu yerde muhtemelen XYATİS kenti vardır. Kayalık tepe üzerinde akropol yer almaktadır. Doğu ve Batı'da birer kule ile ortada sarnıç bulunmaktadır. Akropol MÖ 5. yüzyılda tarihlediğimiz 3 kuleli iç sur ile güneyden kuşatılmıştır.

Piginda Antik Kenti, Çamlıdere Köyü Bozdoğan Güney-Kuzey doğrultusunda uzanan Hisar (Asar) cephenin üzerinde ve eteklerinde kurulmuş olan Piginda Kenti Akçay vadisine hâkim Bir konumu vardır. Kentin Taş ihtiyacı aynı yerden karşılandığı, kesildiği halde kullanılmamış taşlardan anlaşılmaktadır. Sur duvarları büyük ölçüde yıkılmış olmasına rağmen takip edilebilmektedir. İki suru vardır. İç sur tepenin etrafında yeni Akropol' un etrafını çevirmekte dış sur etekten

RAMAZAN ÖZEY

geçmekte, yer yer harçlarla takviye edilmektedir. Surlar tahminen 1 metre kalınlığında olup güneyden doğuya açılan bir kapı bulunmaktadır. Tepede yuvarlak planlı halen görünürde içleri dolu vaziyette üç tane sarnıcı bulunmaktadır. Tepe üzerinde oda duvar izleri görülmektedir. Kuzey yönde olasılıkla harçlı muhtemelen tapınak kalıntıları vardır. Byzantionlu Stephanos'un bildirdiğine göre Karia'da yer alan küçük bir yerleşimdir. Üç akropolden oluşan kent üzerinde Helenistik döneme ait surlar vardır. Kare planlı yapıda ele geçen yazıttan öğrendiğimize göre kent üzerinde Zeus Pigindenos (Pigindalı Zeus) kültü ve bu kültü bağlı Zeus tapınağı yer almaktadır. Ancak bu tapınağın yeri bilinmemekle birlikte Piginda'da olduğu kesindir.

Ulaşım

Yörenin yüzey şekillerinin arızalı ve dağlık olması, ulaşım hizmetlerinde önemli bir engel taşımaktadır. Ulaşım haritası ile akarsu şebekesi haritasını beraber inceleyecek olursak, yolların akarsu boyunca yer aldığını görürüz. İşte bunun içindir ki, yörenin her tarafı yüksek dağlarla çevrili olması komşu il ve ilçelerle bağlantısı çok az olmasına sebep olmuştur. Sadece Akçay vadisi boyunca uzanan ve sonra Büyük Menderes ovasını enine keserek Nazilli'ye ulaşan 29 km.lik asfalt yol bulunmaktadır (Fotograf-3).

Fotoğraf 3. Nazilli Bozdoğan Karayolundan Bozdoğan'ın Görünüşü

BOZDOĞAN'IN EKONOMİK COĞRAFYASI

Yörede demir yolu şebekesi yoktur. Sadece karayolu şebekesi vardır. Karayolu şebekesinde asfalt yollar olarak Akçay vadisi boyunca uzanan Nazilli-Bozdoğan-Kemer Barajı yolu ana şebekeyi oluşturmaktadır. Nazilli-Bozdoğan yolu 1874 yılında yalnız atlı arabaların geçebileceği şekilde idi. 1925 yılında onarım yapılarak motorlu taşıtların geçebileceği duruma getirildi. 1927 yılında Akçay üzerinde yapılan Akçay köprüsü ile Nazilli-Bozdoğan yolunun hiçbir sorunu kalmamış oldu. 1958 yılında yapılan Kemer Barajı ile birlikte yol sistemi geliştirilmiştir. Bugün için Nazilli-Bozdoğan yolu genişletilmiş ve asfaltlanmıştır. Yatağan bağlantılı Muğla iline kadar bağlantılı asfalt yol yapılmıştır. Ancak bu yolda, çok rampa ve viraj olduğundan, sadece yöresel olarak kullanılmaktadır. Çine üzerinden geçen İzmir-Aydın-Muğla karayolu, Bozdoğan-Muğla yolunun atıl kalmasına neden olmaktadır. Bugün için köy yollarının çoğunluğu asfalt kaplamadır. Ancak gerekli bakım ve onarım çalışmaları yapılmadığından, köy yollarının bir kısmı bozuk asfalt kaplama şeklindedir.

Bozdoğan yöresinde, 1978 yılında, 1 otobüs, 60 minibüs, 20 kamyon, 20 kamyonet, 75 taksi, 8 jeep olmak üzere toplam 184 adet ulaşım aracı bulunmaktaydı ve bunu nüfusla oranlanacak olursa, özel araçlar hariç, 189 kişiye 1 araç düşmekteydi.

Köyün adı	Uzaklık	Köyün adı	Uzaklık	Köyün adı	Uzaklık
Akseki	30	Haydere	15	Osmaniye	15
Akyaka	29	Hışımlar	30	Örencik	50
Alamut	17	Kakkalan	3	Örentaht	30
Alhisar	15	Kamışlar	5	Örmepınar	27
Altıntaş	15	Karaahmetler	17	Örtülü	29
Amasya	23	Kavaklı	11	Pınarlı	7
Asma	23	Kazandere	8	Seki	17
Başalan	40	Kemer	27	Sırma	20
Çamlıdere	20	Kılavuzlar	9	Tütüncüler	33
Dutağaç	30	Kızılca	25	Yakaköy	7
Dömen	25	Kızıltepe	39	Yazıkent	8
Güney	19	Konaklı	40	Yenice	25
Güneyyaka	40	Koyuncular	12	Yeniköy	9
Güre	32	Körteke	50	Yeşilçam	31
Güvenir	33	Olukbaşı	25	Ziyaretli	9

RAMAZAN ÖZEY

Bugün için (2007), Bozdoğan ve çevresinde araç sayısı hayli artmıştır. Bozdoğan- Nazilli arası 27 km olup her gün 20 dakika arayla minibüslerle ulaşım sağlanmaktadır. Bozdoğan – İzmir ulaşımı her gün sabah saatlerinde iki otobüsle sağlanmaktadır. Aynı otobüsler akşam saatlerinde İzmir'den Bozdoğan'a dönmektedirler. Yine Bozdoğan Yatağan arasında her gün düzenli olarak minibüsler çalışmaktadır. Her köyden Bozdoğan' a ulaşım bulunmaktadır. Amasya köyü ile Yazıkent beldesinin Bozdoğan ve Nazilli ilçesi ile ulaşımı bulunmaktadır.

Ticaret

Bozdoğan'da ticaret çevre ilçelere nazaran pek fazla gelişmemişse de canlı ve çeşitlidir. Bunun sebepleri başlıca şunlardır.

Yörenin komşu ilçesi Nazilli, sanayi ve ticari hayat bakımından çok gelişmiştir. Bozdoğan'ı Nazilli ile kıyaslamak mümkün değildir. Buna rağmen Bozdoğan Aydın İlinin ilçeleri arasında ticaret bakımından baş sıralarda olmasa da orta sıralarda yer almaktadır. Yöre halkının genellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşması nedeni ile bu grup ürünlerden hiç birini satın almamaktadır. Ulaşım imkânlarının yeni gelişmesinden dolayı ticaret hayatı da henüz yeni gelişmeye başlamıştır. Yörede şehirleşme hareketi çok zayıftır. Yörenin en büyük kenti Bozdoğan ilçe merkezidir. Bunun haricinde bütün yerleşme alanları 500 ile 1000 arasında nüfusa sahip köylerdir.

Yörede satın alıcı kitle olarak sadece devlet memurları bulunmaktadır. Buradaki memurların hayat tarzları yerli halkın hayat tarzına etki etmiş ve dolayısıyla yerli halk da yaşayışlarında lüks hayata özenerek satın alıcı kitle durumuna geçmiştir. Bilhassa düğünlerde büyük harcamalar yapılmaktadır. Bugün dağ köylerinde dahi mobilyasız, altınsız, evsiz, eşyasız ve eğlencesiz düğün yapılmamaktadır. Dolayısıyla yakın gelecekte bütün aileler lüks hayata dönüş yapacaktır.

Devlet memurları dışında bulunan yerli halkın hayat standardı, satın alma gücüne yani gelirine göre düzenlenmiş durumdadır. Orta halli ve daha üstün zümre kazancını daha iyi bir yaşam için harcamakta ve lüks harcamalar yapmaktadır. Bir kısmı ise, çevrede bulunan ortaklıklara ve bankalara parasını yatırım yapmaktadır. Yörede giyiniş tarzı hemen hemen aynıdır. Yalnız gelirine göre kumaşın cinsi ve kalitesi değişmektedir. Kadınlar çalışma hayatına atılmışlardır. Sinema, düğün

gibi topluluklarda kadın-erkek karışık oturmaktadır. Yörede aile bağları ve dini inançlar çok zayıflamıştır. Ailede herkes söz hakkına sahiptir. Okuma-yazma oranı çok yüksek olup, okuma-öğrenme hevesi çok fazladır. Yörede okulsuz köy kalmamıştır. Bu durum nüfus hareketlerine etkilediği gibi ticaret hayatına da etkilemektedir.

Bozdoğan ve çevresinin ticaret düzeni çok karışıktır. Halk kendi yetiştirmiş olduğu ürünleri satar. Karşılığında yiyecek, giyecek ve ev eşyası satın alır. Halkın geçim kaynağını çeşitli tarım ürünleri teşkil ettiğinden gelir kaynakları da çeşitlidir. Aşağı yukarı halk her mevsimde bir ürün satar. Mesela bir çiftçi yaz aylarında sebze ve tahıl ürünleri, sonbahar aylarında incir, toz biber, pamuk ve çeşitli meyveler, kışın kış bitkileri, zeytin, tütün, ilkbahar aylarında taze sebze, soğan, marul, elma, armut, erik gibi çeşitli meyveler satar. Ayrıca hayvancılıkla uğraştığından her mevsim canlı hayvan ve hayvan ürünleri satar. Dolayısıyla halkın her an satım gücü bulunmaktadır.

Yörede ticaret hayatı oldukça canlıdır. Özellikle ticaret için haftanın bir günü Pazar günü olarak kabul edilmiştir. Aşağı yukarı bütün köylerde Pazar kurulur. Pazar günleri sırasıyla her gün yol boyunca değişir. Mesela dağ köylerinden hayvanını satmak isteyen bir köylü Cumartesi günü Değirmenbükü köyüne gelir. Hayvanını burada satamazsa Pazar günü Çamlıdere, Pazartesi günü Haydere, Salı günü Bozdoğan'da kurulan Pazaryerine getirir.

Pazaryerinde her türlü seyyar satıcı bulunur. Ürününü ve hayvanını satan köylü çeşitli ihtiyaçlarını satın alır ve pazara geldiği vasıta ile köyüne döner. Alışverişler peşin olduğu gibi bazen de veresiye veya taksitle de yapılır. Ayrıca çok az da olsa malı malla mübadele usulü satışlar da yapılır.

Üreticinin yetiştirip de yörede tüketilmeyen ürünler yerli ve yabancı tüccarlar tarafından satın alınır. Bazı ürünler kooperatif kanalı ile diğer tüketim merkezlerine sevk edilir. Yine yörede halkın yetiştirmeyip de dışarıdan temin edeceği ihtiyaç maddeleri tüccarlar veya kooperatifler kanalı ile temin edilir.

Yörenin başlıca ihraç maddelerini sıralayacak olursak; tarım ürünlerinden pamuk, zeytin, incir, toz biber, çeşitli sebze ve meyveler, soğan, tütün, sanayi maddelerinden kaba dokumalar, hayvan ve hayvan

ürünleri oluşturmaktadır. İthal maddeleri ise; başlıca giyim eşyası, yiyeceklerden buğday unu, pirinç, nohut, kuru fasulye, mercimek, undan yapılmış yiyecek maddeleri, ev eşyası için gerekli malzemeler, ulaşım ve tarım için gerekli makine ve teçhizatlarıdır.

SONUÇ

Bozdoğan adını tarihten alan, çok eski bir yerleşme olup, Aydın ilinin bir ilçesidir. Kırsal kesimde yöre halkı genellikle iki katlı evlerin ikinci katında barınmaktadır. Alt katında ise hayvanını barındırmaktadır. Tarım yönünden çok gelişmiş olup çeşitlidir. Ova tabanında entansif, dağ köylerinde ise ekstansif tarım ve hayvancılık yapılmaktadır. Başlıca tarım ürünlerini; pamuk, biber, tütün, soğan, incir, zeytin, tahıl türleri teşkil etmektedir. Hayvancılık gelişmiştir. Sanayi faaliyetleri pek fazla gelişmemiştir. Bozdoğan yakın çevresinde gıda sanayi (zeytinyağı fabrikaları, incir paketleme tesisleri v.s) gelişme göstermiştir. Maden bakımından zengin, ancak tenör düşüklüğünden işletilememektedir. Bozdoğan'da iki büyük kuruluş vardır. Bunlar Madran Suyu Şişeleme tesisleri ile Kemer barajı Hidroelektrik Santralidir. Ticaret pek canlı olmamakla beraber çok çeşitlidir. Ulaşım bakımından kısıtlıdır.

Sonuç olarak; Bozdoğan Tarım faaliyetleri yörenin yeryüzü şekillerine, iklimine, toprak özelliğine uygun olarak gelişmiş olup tarım çeşitliliği hâkimdir.

Arazinin dağlık olmasından ötürü mera hayvancılığı gelişmemiş, bunun yerine ovada besicilik gelişmiştir. Yöre büyük ulaşım yollarından uzak ve sapa olduğundan sanayi ve ticaret gelişmemiştir.

Tek cümle ile Bozdoğan, Aydın ilinin tarım ve hayvancılıkla uğraşan bir ilçesidir.

KAYNAKLAR

Kitaplar ve Makaleler

Ali Cevad, 1895, Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügatı. Mahmut Bey Matbaası, Dersaadet (İstanbul).

Ali Tevfik, 1913, Mufassal Memalik-i Osmaniye'nin Coğrafyası. Tefeyyüz Kitabevi, İSTANBUL.

BOZDOĞAN'IN EKONOMİK COĞRAFYASI

- Darkot, B., (Hazırlayan A. Necdet Sözer), 1977, Ege ve Akdeniz Bölgesi. Atatürk Üniv., İşletme Fakültesi Araş.Ens. Ders Notları, 35, Erzurum.
- Güneş, G., Aydın Vilayet İstatistiklerine Göre 1917-1918 Yıllarında Aydın Sancağı, Aydın Kültür Ve Sanat Dergisi, Yıl: 4, Sayı 23, Temmuz 2003, s. 22-26, Aydın
- Işık Ş., 1995, Aşağı Akçay Havzasında Beşeri ve İktisadi Coğrafya Araştırmaları. Ege Üniv. Sosyal Bilimler Ens. Coğrafya ABD, Doktora tezi, İzmir.
- Karaca, S., 1977, Aydın'ın Tarihi ve Coğrafi Durumu. İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Bölümü, Bitirme Tezi, İstanbul.
- Kısa, L., 1960, Aydın'ın Tarihi ve Coğrafyası. Coşkun Matbaası, Aydın.
- Nakracas, G., 2005, (Çeviren İbrahim Onsunoglu), Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni. Kitapevi Yayıncılık, s. 89-95, İstanbul.
- Özey, R., 1979, Bozdoğan'ın Beşeri ve İktisadi Coğrafyası. Atatürk Üniv., Edebiyat Fak., Coğrafya Bölümü, Mezuniyet Tezi, Erzurum.
- Özey R., 1990, "Olukbaşı, Kızılca Ve Dutaagaç (Bozdoğan-Aydın) Köylerinde Kıl Çadır Dokumacılığı." Türk Dünyası Araş. Derg. Sayı.68, S.163-190, İstanbul.
- Özey R., 1991, "Bozdoğan Ve Çevresinde Bahçe Evleri." Türk Dünyası Araş. Derg. Sayı.71, S.121-143, İstanbul
- Özey R., 1999, "Adalar Denizi Sahilinde Bir Osmanlı Vilayeti; 1913'te Aydın". Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı 2, İstanbul.
- Toker F., 1965, Bozdoğan Kazası Monografyası. İ.Ü Edebiyat Fakültesi, Mezuniyet Tezi, İstanbul.

Yıllıklar ve Bültenler

- Cumhuriyetin 50.Yılında Aydın. 1973 İl Yıllığı.
- Muğla Orman Bölge Baş Müdürlüğü, Nazilli Orman İşletme müdürlüğü, Bozdoğan Sersis Kat'i Amenajman Planı.

RAMAZAN ÖZEY

DİE (TÜİK) İstatistikleri.

1933, Belediyeler. T.C. Dâhiliye Vekâleti, Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü. Holivut Matbaası, İstanbul

1949, Belediyeler Yıllığı. İller Bankası, Cilt 1, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O, Ankara

1982, “Aydın”. Yurt Ansiklopedisi, Anadolu Yayıncılık, Cilt 2, s.966-1101, İstanbul.

Web Siteleri

<http://www.bozdogan.gov.tr>

<http://www.bozdogan.org>

<http://www.bozdogan.bel.tr>

<http://bozdogan.meb.gov.tr>

<http://www.efeler.org/ilceler/bozdogan.htm>

<http://www.ismetsezginmetem.k12.tr/>

<http://www.kemerhes.com/bozdogan.html>

<http://www.kemerhes.com/kemerbaraji.html>

<http://bozdoganhaber.com>

<http://www.zeytincilik.com/biz.php?konu=hakkimizda>